

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Čarodějnictví v Bibli a jeho důsledky v dějinách

Witchcraft in the Bible and its consequences in the history

Katedra biblických studií

Husitská teologie v kombinaci s psychosociálními studii

Prezenční studium

ThDr. Petr Melmuk, Th.D.

Denisa Bínová

Praha, 2008

Poděkování

Úvodem diplomové práce bych chtěla poděkovat panu ThDr. Petru Melmukovi, Th.D. za jeho trpělivost a odborném vedení při jejím zpracování.

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem: Čarodějnictví v Bibli a jeho důsledky v dějinách napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne

Denisa Bínová

Anotace

V diplomové práci s názvem „Čarodějnictví v Bibli a jeho důsledky v dějinách“ se zabývám fenoménem čarodějnictví v době vrcholného středověku a raného novověku na území Evropy a části Spojených států, s hloubkovou sondou týkající se Čech a Moravy. Cílem této práce je poukázat na skutečnost, jak bylo a je stále jednoduché zneužít starozákonní a novozákonní biblické texty pro neušlechtilé účely jednotlivců, ale i organizací, kteří se při výkladu textů neodprošťují od svých ideologických představ. Pojednávám o tom, jak se může Písmo svaté stát mocnou zbraní využitou proti „nepříteli“ v kterékoliv době a prostředí. Středověká západní církevní instituce, z níž se později utvořila Římskokatolická církev a z níž se v době reformace oddělily protestantské církve, na základě chybné interpretace Starého a Nového zákona připravila o život statisíce lidí. Hlavní metodou práce je rozbor biblických pojmů, které se pojí s fenoménem čarodějnictví; rozbor kritických citací, na něž se církevní autority při své interpretaci odvolávali; a srovnávání komentářů, které s danou problematikou úzce souvisí.

Annotation

In my graduation theses that is called „Witchcraft in the Bible and its consequences in the history“ I deal with phenomenon of witchcraft during the period of peak medieval times and early modern period at the european territory where I will focus on Bohemia und Moravia lands and at the part of USA territory. The goal of this theses is to demonstrate how can be very easy to abuse New testament and Old testament biblical texts for unmagnanimous purposes of individuum or of groups that was for example Middle Aged west church institution. In my theses I am also concerned with wrong interpretation of New and Old testament so that in consequences were send to death hundred thousand people. As a main method in my theses have I chosen to do the analysis of biblical ideas that are related to the witchcraft phenomenon, analysis of critical citations that church authorities used to justify their action; and commentary comparison that are related to the particular questions.

Klíčová slova

Církev, čarodějnictví, čarovat, hereze, ďábel, tělo, žena, upálit, Bible.

Keywords

Church, witchcraft, practise sorcery, heresy, Satan, flesh, woman, burn, Bible.

Obsah

Úvod.....	7
I. Čarodějnictví v Bibli	10
1.1. O Postavení Bible ve společnosti v době vrcholného středověku a raného novověku ..	10
1.2. Biblická hermeneutika	10
1.3. Čarodějnictví ve SZ	11
1.3.1. Biblické pojmy užívané ve vztahu k čarodějnictví ve SZ	11
1.3.2. Pohled na čarodějnictví ve SZ	15
1.3.3. Čarodějnictví a jim odvozené činnosti ve SZ	17
1.3.4. Úloha proroků ve SZ.....	19
1.3.5. Biblické citace odsuzující čarodějství k trestu smrti ve SZ	20
1.4. Čarodějnictví v NZ	22
1.4.1. Biblické pojmy užívané ve vztahu k čarodějnictví v NZ.....	22
1.4.2. Prorok v NZ	25
1.4.3. Pohled na čarodějnictví v NZ	25
1.4.4. Biblické citace odsuzující čarodějství v NZ	26
1.4.5. Tělo v NZ.....	32
1.4.6. Tresty v NZ.....	35
1.5. Biblické hodnocení kouzel.....	36
1.6. Čarodějnictví u mimobiblických národů	37
1.7. Vlastní pohled na termín čarodějnice	38
1.8. Exorcismus.....	40
II. Dějinný pohled - Pronásledování čarodějnictví v pozdním středověku a raném novověku	42
2.1. Recepce čarodějnictví	42
2.2. Vznik a úloha inkvizice	44
2.2.1. Tresty za čarodějnictví.....	45
2.3. Kacíři a čarodějnice	46
2.4. Žena – čarodějnice?	47
2.5. Masové pronásledování čarodějnictví	49
2.6. Stručné dějiny pronásledování čarodějnictví v zemích Koruny české	50
2.7. Inkvizice v jednotlivých evropských zemích.....	53
2.7.1. Španělská inkvizice.....	53
2.7.2. Portugalsko	53
2.7.3. Itálie	54
2.7.4. Hon na čarodějnice v Německu	54
2.7.5. Francie	55
2.7.6. Nizozemí.....	56
2.7.7. Anglie.....	56
2.7.8. Skotsko a Irsko.....	57
2.7.9. Skandinávie.....	58
2.8. Čarodějnictví v USA aneb čarodějky ze Salemu.....	59
2.9. Současný postoj církve k inkvizičním procesům.....	60
2.10. Čarodějnické kultury dnes.....	60
2.11. Čarodějnictví v literatuře a umění	62
Závěr	65
Seznam použité literatury:	67

Seznam zkratek

SZ = Starý zákon
NZ = Nový zákon
Gn = První Mojžíšova
Ex = Druhá Mojžíšova
Lv = Třetí Mojžíšova
Nu = Čtvrtá Mojžíšova
Dt = Pátá Mojžíšova
Joz = Jozue
1 S = První Samuelova
2 S = Druhá Samuelova
1 Kr = První Královská
2 Kr = Druhá Královská
1 Pa = První Paralipomenon
2 Pa = Druhá Paralipomenon
Ezd = Ezdráš
Neh = Nehejháš
Jb = Jób
Ž = Žalmy
Př = Přísloví
Kaz = Kazatel
Iz = Izajáš
Jr = Jeremiáš
Ez = Ezechiel
Da = Daniel
Mi = Micheáš
Am = Ámos
Oz = Ozeáš
Na = Nahum
Za = Zacharjáš
Sf = Sofonjáš
Mt = Matouš
Mk = Marek
L = Lukáš
J = Jan
Sk = Skutky apoštolské
Ř = Římanům
1 K = První list Korintským
2 K = Druhý list Korintským
Ga = Galatským
Ef = Efezským
F = Filipským
1 Te = První Tesalonickým
2 Te = Druhý Tesalonickým
1 Tm = První Timoteovi
2 Tm = Druhý Timoteovi
Žd = Židům
Jk = List Jakubův
1 P = První list Petrův
Zj = Zjevení

Úvod

Tato práce s názvem „Čarodějnictví v Bibli a důsledky v dějinách“ vznikla jako následek mého zájmu o fenomén čarodějnictví obecně. Člověk bývá někdy překvapen, když zjistí, jak je jednoduché projít pomyslnou hranicí, která dělí morální a nemorální světy. Takovými to obdobími, kdy nad lidskou morálkou zvítězili jiné priority, jsme procházeli již od počátku dějin. Ve své práci pojednávám o upalování čarodějnic v době vrcholného středověku a raného novověku, které je jednou z těchto mnoha neslavných církevních a lidských epoch vůbec. Smyslem a cílem této práce je ukázat, jak chybná interpretace SZ a NZ textů, odlišné středověké církevní právo, které odráželo tehdejší způsob života, neschopnost poučit se z historie, či mocenské nároky, jsou jen sekundární příčinou strašlivých činů, kterých se církve za souhlasu světských panovníků dopustila. Kladu si otázku, v čem tkvěla hlavní příčina toho, že člověk a středověká západní církevní instituce takto morálně selhali? Hlavní příčinu vidím v neschopnosti či záměrném odmítání přisvojit si zdánlivě jednoduchá etická pravidla života křesťana či pouze života člověka. Dále jde o nespolehání se na Boží vůli, ale vůli svou, nepřiměřená nadhodnota sebe sama a svých schopností, nedostatek lásky a porozumění, neschopnost poučit se z historie, to vše vedlo k selhání člověka.

Tato práce má dvě hlavní části, které spolu úzce souvisí. První část práce je zaměřena na problematiku biblickou související s problematikou čarodějnictví. Kostru prvního oddílu tvoří SZ a NZ citáty, ve kterých se přímo hovoří o trestu smrti pro ty, kteří praktikují čarodějnictví, a na které se pozdější církevní autority odvolávaly. Budu se zde zabývat zejména biblickými pojmy a interpretacemi. V druhé části práce bylo mým cílem zasadit fenomén čarodějnictví do určitého dějinného kontextu v níž se formovala inkvizice, a ukázat za jakých okolností došlo k fenoménu masového honu na čarodějnice.

V první části práce nejprve pojednám o postavení Bible ve společnosti v době vrcholného středověku a raného novověku. Číním tak proto, že svatá Bible byla určujícím pramenem a materiálem, na jejímž základě byly určovány morální hodnoty, právo církevní i světské, byla zdrojem veškerého poznání, zdrojem pravdy a průvodcem života. A i když se dostala jen do rukou určité elity lidí, její vliv byl na tehdejší společnost určující. Krátce také pojednám o biblické hermeneutice, jakožto nauce, která má za úkol výklad Písma svatého. Posléze provedu etymologický rozbor slov souvisejících s čarodějnictvím. Budu charakterizovat tento jev a zhodnotím, jak se na něj nahlíželo v období starého zákona, v období nového zákona,

jak bylo hodnoceno u mimo biblických národů. Na konci každé kapitoly bude-li dostatek prostoru vyjádřit se k tématu, uvedu vlastní stručný náhled do problematiky. U biblických hodnocení vše doložím biblickými citacemi a příklady. Dále seznámím čtenáře s kritickými citacemi SZ, NZ a opatřím je komentáři a interpretacemi. Následně provedu srovnání jednotlivých interpretací. Je ovšem nutné vzít v úvahu, že literatura, ze které interpretace čerpám, pochází z 20. a 21. století, a tím se diametrálně odlišuje od interpretace středověké a raně novověké. V souvislosti s kritickými citacemi rozeberu ke konci prvního oddílu novozákonní význam pojmu těla a zasadím je do vztahu ke smrti a trestům smrti. Pro dané téma jsem se také rozhodla do prvního oddílu vložit stručné informace týkající se exorcismu a úlohy proroků, ježto s daným tématem souvisí. Jako hlavní pramen pro první část práce používám Český ekumenický překlad, slovníky, a dále české a cizojazyčné komentáře k NZ a SZ.

K úvodu druhé části práce jsem se rozhodla předložit obecnou recepci čarodějnictví od antického světa přes středověk až po raný novověk. S fenoménem čarodějnictví úzce souvisí vznik inkvizice, fenomén kacířství a zejména pohled na ženu jako na snadnou oběť ďáblova svodu k hříchu. Odtud se dostanu k popisu masového pronásledování čarodějnictví v jednotlivých zemích Evropy. Podrobněji se zaměřím na stručné dějiny pronásledování čarodějnictví v zemích Koruny české, tj. od 14. stol., dále v jaké situaci se země Koruny české nacházeli v době třicetileté války, a jak se situace postupně vyvíjela až do počátku 18. století. Okrajově se také zmíním o procesech, které se udály v Severní Americe. Ve své práci se budu dále zabývat impulsy, které rozproudily vlny masového pronásledování, jak na tyto impulsy postupně reagovaly nejvyšší církevní autority – papežové, jak na stávající problém reagovaly nejvyšší světské autority – panovníci, a co z toho všeho si opět odnesli obyčejní lidé. Budu se snažit osvětlit, jak se k fenoménu čarodějnictví stavěla katolická církev a jak protestantské. Pravoslavná církev se honu na čarodějnice nezúčastňovala. Dále, jaký vliv měla vlna reformace a následné protireformace na intenzitu pronásledování čarodějnictví. Do této části práce jsem se také rozhodla zařadit pojednání o novopohanských hnutích, které tvoří součást dnešní náboženské scény. Dále také uvádím, jak se fenomén čarodějnictví promítl do literatury a umění. Na závěr druhé kapitoly jsem se rozhodla zařadit současné stanovisko Římskokatolické církve, zejména jejího bývalého představitele Jana Pavla II, které zaujímá k této neblahé epoše církevních dějin. Jako hlavní prameny pro druhou část práce jsem použila především odbornou dějepisnou literaturu, včetně známého a v kritické době hojně užívaného díla Kladivo na čarodějnice.

Po druhé části práce následuje závěr spolu se stručným zhodnocením fenoménu čarodějnictví, včetně statistiky úmrtí následkem inkvizičního soudu.

I. Čarodějnictví v Bibli

1.1. O Postavení Bible ve společnosti v době vrcholného středověku a raného novověku

Svatá Bible byla hlavním pramenem a materiálem, na základě jejíž interpretace byly určovány morální hodnoty, právo, spravedlnost, některé zvyky a obyčeje, i běžná pravidla pro život křesťana. Kulturu vrcholného středověku a raného novověku lze do značné míry označit za kulturu biblickou. Bible v ní v mnoha ohledech hrála roli “základního textu“. Byla intenzivně studována a komentována, byly z ní odvozovány normy a ideály etického jednání a lidského soužití, sloužila jako hlavní předloha tehdejší literatury a umění, v obecnější rovině tvořila základ historického sebepojetí středověké společnosti. Bible byla zdrojem veškerého poznání, byla Božím slovem, zdrojem pravdy a průvodcem života. Desatero Božích přikázání a Ježíšovo vyzdvižení lásky člověka k bližnímu tvoří nejzákladnější kostru povinností křesťana. Díky své univerzálnosti, závaznosti a svatosti byla Bible a její texty mnohdy využívána k podložení mocenských nároků, a to jak ze strany církevních hodnostářů, tak ze strany světské moci, nejčastěji panovníka. Dělo se tak zejména skrze její interpretaci, o které bude pár slov v následující kapitole.

1.2. Biblická hermeneutika

Slovo hermeneutika pochází z řeckého *hermeneuein* = vykládat, překládat, tlumočit. Hermeneutika je věda, která se zabývá výkladem biblického textu. Tento výklad pak sděluje současnému člověku způsobem pro něho v jeho současné kultuře a prostředí pochopitelným. Zabývá se tedy metodami, kterými odborník dojde ke správnému chápání a výkladu textu. Hermeneutika je prakticky totožná s teorií exegese. Biblická hermeneutika vykládá biblický text, který je pramenem zjevení, ale vedle toho bere v potaz i ústní tradici, kterou katolická a pravoslavná církev rovněž označila jako pramen zjevení. Naproti tomu reformace církevní tradici a autoritu církve při výkladu Písma odmítla a snažila se vyložit Bibli jez z jejího textu samotného.

Hermeneutika vznikla ve starověké Alexandrii v rámci provádění oprav a kritického vydávání starších textů, zejména filosofických (Platón, Aristotelés, Eukleidés) a

náboženských (Bible). Jedním z jejích zakladatelů byl Origenés. Později se rozvinula i při výkladu práva, platných zákonů a kodexů před soudy.

Už zde u příchodu reformace je možné spatřovat rozdílnost názorů na to, co má být předmětem zjevení, a tedy závazné interpretace církve. Nicméně tato nejednotnost názorů nezabránila posléze ani katolíkům ani protestantům vyložit si zjevení shodným, ale absurdním způsobem, takže v závěru poslali na smrt přibližně stejné množství nevinných osob. G. Rys píše: „Evangelium je jediné, to je pravda. Ale jeho chápání je různé v různých epochách, podmíněné především mírou rozvoje jednotlivce (ale nejenom jí) i veškeré církve v každé z nich. Nepochopení této základní pravdy se nakonec nepromění v nic jiného než právě v inkviziční myšlení.“¹

1.3. Čarodějnictví ve SZ

1.3.1. Biblické pojmy užívané ve vztahu k čarodějnictví ve SZ

Starý zákon používá k označení magických technik a praktik tyto základní termíny:

1.kšp = kouzelník, kouzelnictví, čarodějnictví. Hebrejské *kášaf* = užívat čarodějnictví označuje podle některých moderních lingvistů především toho, kdo zlovolně užívá zaklínání k poškozování lidí. Kořen asi znamená řezat a může se vztahovat na rostliny řezané pro kouzla a kletby [Ex 22:18; Dt 18,10; Iz 47:9,12; Jr 27:9 atd.].

[Ex 22:18] „Kdokoli by obcovoal s dobytčetem, musí zemřít.“

[Dt 18:10] „Ať se u tebe nevyskytne nikdo, kdo by provedl svého syna nebo svou dceru ohněm, věštec obírající se věštbami, mrakopravec ani hadač ani čaroděj. „

[Iz 47:9] „Dolehne na tebe obojí naráz, v jediném dni, bezdětnost i vdovství; dolehnou na tebe plnou měrou navzdory spoustě tvých kouzel a nesčíslným zaklínadlům.“

[Iz 47:12] „Postav se tu se svým zaklínáním, se spoustou svých kouzel, jimiž se od mládí zaměstnáváš! Snad budeš mít úspěch, snad naženeš strachu.“

[Jr 27:9] „Neposlouchejte své proroky ani své věštce ani své sny ani své mrakopravce ani své čaroděje, kteří vám říkají: »Králi babylónskému sloužit nebudete!«

Tento výraz *ksp*, který se nachází ve SZ na řadě míst, je zde použit pouze ve smyslu negativního vyjádření postoje činnosti spojené s kouzelnickou činností. V [Ex 22:18] je výraz

¹ RYS, Grzegorz. *Inkvizice*. Krakow : Mladá fronta, 2001. s. 112.

ksp dán do souvislosti se zvrhlým člověkem, který obcuje se zvířaty. Z toho vyplývá, že tento výraz byl používán pro činnosti nejhoršího a nejzavrhodnějšího charakteru.

2. *hrtm* = kouzelník. Tento termín je odvozen z egyptského *hrj-tp* = předák, kněz, učitel. Jde o titul nejproslulejších egyptských kouzelníků [Gn 41:8; Ex 7:11].

[Gn 41:8] „Když nastalo jitro, byl tak rozrušen, že si dal zavolat všechny egyptské věštce a mudrce. Vyprávěl jim své sny, ale žádný mu je nedovedl vyložit.“

[Ex 7:11] „Faraó však také povolal mudrce a čaroděje, a egyptští věštci učinili svými kejklemi totéž.“

V [Gn 41:8] je vyjádřeno, že pouze člověk, kterého si Bůh zvolí, je oprávněn božím darem, v tomto případě vykládat sny. Naproti tomu jsou egyptští kouzelníci pouhými klamači, podvodníky, kteří nejsou a nemohou být schopni nahlédnout do božího tajemství. Také v [Ex 7:11] jsou postaveni do protikladu k vyvolenému božím věštci a čarodějové. Ti zmůžou provést mnohé kouzelné triky, ale nikdy ne totéž, co boží služebníci. Z toho vyplývá, že výrazu *hrtm* je použito pro ty, jež činí zavrženíhodné svévolné kouzelné triky zde na zemi a svými triky se chtějí vyrovnat samotnému Hospodinu.

3. *chbr* = očarování, kouzelník [Dt 18:11; Iz 47:9,12 atd.]. Kořen obsahuje myšlenku spoutání, zřejmě pomocí amuletů a kouzel.

[Dt 18:11-12] „Ani zaklínač ani ten, kdo se doptává duchů zemřelých, ani jasnovidce ani ten, kdo se dotazuje mrtvých. Každého, kdo činí tyto věci, má Hospodin v ohavnosti. Právě pro tyto ohavnosti Hospodin, tvůj Bůh, před tebou vyhátní ony pronárody.“

[Iz 47:9] „Dolehne na tebe obojí naráz, v jediném dni, bezdětnost i vdovství; dolehnou na tebe plnou měrou navzdory spoustě tvých kouzel a nesčíslným zaklínadlům.“

[Iz 47:12] „Postav se tu se svým zaklínáním, se spoustou svých kouzel, jimiž se od mládí zaměstnáváš! Snad budeš mít úspěch, snad naženeš strachu.“

Činnost vyjadřující výraz *chbr* je zde opět zavrženíhodná. Člověk má hledat odpovědi na své otázky pouze u Boha, nemá se za pomoci všelijakých pomůcek obracet na nižší síly než boží. Proto je činnost spojená s věštěním či zařikáváním v Hospodinových očích špatná. Člověk zde Hospodina obchází či vynechává.

4. *kasdim* = Kaldejci. V Da se pojmu užívá rasově [Da 5:30; 9:1] i k označení zvláštní třídy spojené s kouzelníky [Da 2: 2,4,10 atd.].

[Da 5:30] „Ještě té noci byl kaldejský král Belšasar zabit.“

[Da 9:1] „V prvním roce vlády Darjaveše, syna Achašvérošova, který byl médského původu a byl králem nad královstvím kaldejským.“

[Da 2:2] „Král tedy rozkázal zavolat věštce, zaklínače, čaroděje a hvězdopravce, aby mu pověděli, co se mu zdálo. I přišli a postavili se před králem.“

[Da 2:4] „Hvězdopravci promluvili ke králi aramejsky: "Králi, navěky buď živ! Pověz svým služebníkům ten sen a my ti sdělíme výklad.“

[Da 2:10] „Hvězdopravci králi odpověděli: Není na zemi člověka, který by dovedl sdělit to, co král rozkázal. Nadto žádný velký a mocný král nežádal od žádného věštce, zaklínače nebo hvězdopravce takovou věc.“

[Da 2:12] „Král se proto rozhněval, velice se rozzlobil a rozkázal všechny babylónské mudrce zahubit.“

[Da 2:27] „Daniel králi odpověděl: tajemství, na které se král ptá, nemohou králi sdělit ani mudrci ani zaklínači ani věštci ani planetáři.“ [Da 2:28] „Ale je Bůh v nebesích, který odhaluje tajemství.“

Kaldea nebo-li Chaldea byla jižní krajina Babylonie. Jméno kaldejský pochází od hebrejského výrazu Kasdim, což byli obyvatelé Chal-deje. Kaldejský bylo synonymem moudrý, mudrc. Literární umění kaldejské obsahovalo asi tyto obory: znalost starých jazyků babylonských, znalost astrologie, znalost přírody. V době novozákonní se v řecko-římském světě výrazem chaldejec označovali astrologové, tedy hvězdopravci.

Význam tohoto výrazu je užit zejména ve SZ knize Daniel. Králové zde byli obklopeni kouzelníky, mudrci, hvězdopravci, atd. Král se na tyto osoby obracel z osobních i veřejných důvodů. Z knihy Daniel vyplývá skutečnost, že tito hvězdopravci měli pouze omezenou moc. Jejich moc nepřesahovala tento svět, neboť nebyli obdařeni Božími dary, a proto nemohli nabídnout odpovědi na královy otázky. Král v nich poznal klamnost jejich moci a dal je proto usmrtit. V [Da 2:28] je pak jasně řečeno, kdo je původcem pravé moci a svrchovanosti.

5. *qsm* = věštba, předpovídání. Týká se speciálně budoucnosti [Dt 18:10; Ez 13:6], ale i falešných proroků [Jr 14:14; Ez 13:6].

[Dt 18:10] „Ať se u tebe nevyskytne nikdo, kdo by provedl svého syna nebo svou dceru ohněm, věštec obírající se věštbami, mrakopravec ani hadač ani čaroděj.“

[Ez 13:6] „Jejich vidění je šalba a jejich věštba lež. Říkají: Výrok Hospodinův, ale Hospodin je neposlal, a přece čekají na potvrzení slova.“

[Jr 14:14] „Hospodin mi řekl: Ti proroci prorokují mým jménem klam. Neposlal jsem je a nepřikázal jsem jim to a nemluvil jsem k nim. Prorokují vám klamné vidění, nicotnou věštbu a lest vlastního srdce.“

Výrazu *qsm* je v textu opět užito v negativním kontextu. Falešní proroci si činí nárok provádět činnost, ke které nejsou od Boha pověřeni. Proto je Hospodin zavrhuje. Hospodin prorokovými ústy varuje lid, aby se neobraceli na tyto podvodné a Bohem nepotvrzené proroky se svými úděly.

6. *It* = tajná umění. Faraonovi kouzelníci [Ex 7:22].

[Ex 7:22] „Ale totéž učinili egyptští věštcí svými kejklemi. Faraónovo srdce se zatvrdilo a neposlechl je, jak Hospodin předpověděl.“

Taktéž tajná umění, která provozují ostatní národy mající jinou víru, jsou zavrženíhodná. Hospodin se Egyptanům dává poznat svými zázraky, oni ho však nepřijímají a naopak se snaží dokázat, že jsou mocnější než tento bůh.

7. *nhš* = očarování prostřednictvím zaklínání [Nu 23:23; 24:1].

[Nu 23:23] „Proti Jákobovi není zaklínadla, proti Izraeli není věštby. Od tohoto času bude hlášáno o Jákobovi, zvěstováno o Izraeli, co mu Bůh prokázal.“

[Nu 24:1] „Bileám viděl, že se Hospodinu líbí, aby Izraeli žehnal. Neuchýlil se tedy jako podvkrát předtím k zaklínadlům, nýbrž obrátil se tváří k poušti.“

Bůh Izraele je jediný Bůh. Svou milost prokazuje mimo jiné i tím, že i lidé ostatních národů mají možnost tohoto boha poznat. On činí zázraky, které staví do protikladu ke kouzelným trikům zaklínačů, a demonstruje tak svoji jedinečnost a velikost. Činění zázraků je božský akt, který mohou lidé zažít, ale ne plně pochopit, neboť je přesahují. Bileám v tohoto jedinečného Boha uvěřil a sklonil se před ním. Zatímco lidé se před falešnými proroky či zaklínači nesklánějí.

8. *lš* = znalec kouzel [Iz 3,3]. Výraz *lš* souvisí se zařikáváním hadů [Ž 58:5; Kaz 10:11; Jr 8:17].

[Iz 3:3] „... velitele i vznešeného, rádce i zručného řemeslníka a zkušeného zařikávače.“

[Ž 58:5-6] „Mají jedu jako hadi, jsou jak hluchá zmije, když si zacpe uši, aby neslyšela kouzelnický šepot zaklínače zkušeného v zaklínání.“

[Kaz 10:11] „Uštkne-li had, dříve než byl zařikán, zaklínač pranic neprospěje.“

[Jr 8:17] „Hle, posílám na vás hady, bazilišky, na něž neplatí žádné zařikání, a uštknou vás, je výrok Hospodinův.“

Had byl v bibli pokládán za princip zla, za ducha urputnosti a neposlušnosti. Podne [Gn 3:1] v pojetí apoštolově [2K 11:3,14] užil d'ábel hada, aby svedl Evu. Se symbolem zla souvisí i vychytralost a lstivost, o níž se mluví v [Gn 3:1] a [Mt 23:23]. Ježíš ukazuje na opatrnost hadí v [Mt 10:16]. Ochočování hadů a provádění kouzel s nimi je prastarého původu. Ke krocení se užívá hudby na flétnu, již někteří hadi podléhají. V Egyptě byl had uctíván jako božstvo plodnosti, zdraví a života vůbec.²

Proč kouzelníci často používali ke svému zaklínání hady? Aby tak zvýšili účinnost svých kouzel, neboť byli hadi od Boha prokletí? Nebo protože představovali božstvo plodnosti, zdraví a života? Dalo by se říci, že had je nejvíce ze všech zvířat spřízněn se zemí, proto může představovat určitý symbol země. Toho mohli kouzelníci při svých kouzlech použít. Jisté je jen to, že činnost, kterou je označen výraz *lš* se Hospodinu nelíbila.

1.3.2. Pohled na čarodějnictví ve SZ

Čarodějství bylo provozováno u starověkých orientálních národů, ale i v Izraeli. Avšak v Izraeli bylo zákonem Mojžíšovým přísně zakázáno jako vzpoura lidí proti Bohu, kteří se Bohu nechtějí podrobit, naopak vnucují mu svoji vůli [Dt 18: 10-14] „Ať se u tebe nevyskytne nikdo, kdo by provedl svého syna nebo svou dceru ohněm, věštec obírající se věštbami, mrakopravec ani hadač ani čaroděj ani zaklínač ani ten, kdo se doptává duchů zemřelých, ani jasnovidce ani ten, kdo se dotazuje mrtvých. Každého, kdo činí tyto věci, má Hospodin v ohavnosti. Právě pro tyto ohavnosti Hospodin, tvůj Bůh, před tebou vyhání ony

² NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 193.

pronárody. Budeš se dokonale držet Hospodina, svého Boha.“ [Lv 19:31] „Neobracejte se k duchům zemřelých a nevyhledávejte vědmy a neposkrvňujte se jimi. Já jsem Hospodin, váš Bůh.“ [Ex 22:17(18)]“ Čarodějníci nenecháš na živu.“ **Čarodějství je v prorockém pohledu chápáno jako modloslužba (idolatrie) a urážka Boží svatosti.**

U Izraelců se setkáváme s různým druhem věštev. Většina z nich je zavržena jako vzpoura proti Bohu. Svatá Bible, konkrétně SZ, ovšem jednoznačné stanovisko nepodává. **Na jedné straně čteme o dovolených způsobech, jimiž Bůh zjevoval svou vůli. Jedná se o dary, kterými Bůh obdarovává člověka, např. dar snové věštby, dar vidění, dar činění zázraků, dar prorocké řeči apod.** V souvislosti s NZ a přijetím Krista jako Božího syna mluvíme o darech Ducha svatého [Sk 2:38] „Obraťte se a každý z vás ať přijme křest ve jménu Ježíše Krista na odpuštění svých hříchů, a dostanete dar Ducha svatého.“ **Na straně druhé SZ odsuzuje veškeré výše zmíněné praktiky včetně věštění a astrologie.**

Jaký je tedy rozdíl mezi prorockými sny, viděními, výklady snů či četnými zázraky, které činili proroci, a těmi samými činnostmi, které činili kouzelníci, mágové, vykladači a další, kteří pocházeli především z jiných národů?(Ve SZ na mnohých místech čteme o pronárodech jako o těch, kteří nepatřili k Izraelskému lidu.) Odkud pocházela jejich moc a síla? SZ Bůh chtěl, aby Izrael šířil víru v jediného pravého Boha ostatním národům světa. Izrael se stal vyvoleným národem kvůli tomuto poslání. I z tohoto důvodu odmítal SZ činnosti spojené s kouzelnictvím, neboť jeho vykonavatelé byli většinou neizraelité, kteří uctívali jiné božstvo. Pro starozákonní zvěst platí následující: Pokud jde při různých kultovních praktikách o obcházení Boží vůle a hledání pomoci u cizích božstev, démonů, či různých sil a duchů, jde o zavrženíhodnou činnost. SZ vede k tomu, aby se člověk výše zmíněným praktikám vyhýbal, neprovozoval je a pokušení přemáhal vírou v Boží lásku. Věstec-vidoucí by si měl být vědom, odkud jeho síla pochází a kam směřuje. Určená hranice povoleného a zavrženíhodného může být někdy velice tenká. Dle SZ pravé náboženství spočívá v osobní zkušenosti s jediným Bohem. Věřící člověk se snaží žít podle jeho vůle, chodí s ním, modlí se k němu a přijímá životní okolnosti tak, aby je oslavily.

U Izraelců hrálo čarodějství obzvláště důležitou úlohu v dobách náboženského úpadku [Nu 22:7 ; Joz 13:22; 1S 28:7-8]. V Bibli se vyskytuje nejvíce ve zprávách o Babylonii a Egyptě [Ex 7:11; 18:7].

Babylonsko-assyrské náboženství se vyznačovalo svým zaměřením na astrologii. Hvězdná obloha s jejími tělesy, která představovala božstva, byly dávány do souvislostí s osudy a událostmi, které se stávaly na zemi. Babylonští kněží se zabývali čtením lidských osudů z pohybů vesmírných těles. Mravní stránka assyrsko-babylonského náboženství byla ovšem málo vyvinutá. Náboženství babylonsko-assyrské svou vyspělou místní kulturou působilo na všechny okolní národy, jejich astrologie měla vliv zejména na Řeky a Římany. I ve SZ můžeme najít stopy těchto vlivů, přestože proroky potíraných [Iz 47:13].

Egyptské náboženství ovlivnilo mnohé národy, včetně Palestiny. První svatyně na syropalestinském území pocházejí od Egyptanů. Izraelští proroci často vytýkají svému národu egyptské modlářství. Egyptané byli národem hluboce náboženským. Jejich náboženství bylo zaměřeno především na záhrobní život a péči o mrtvé. „Zájem o život záhrobní byl tak silný, že prakticky ztratilo náboženství vliv na každodenní život a zvrhlo se časem v nejtemnější pověry.“³ Egyptští kněží si vyholovali vlasy, oblékali se do bílých plátěných šatů, často se kulticky umývali a zřejmě byli také obřezaní. Do hlavní náplně náboženských povinností kněží patřilo denní obětování a luštění božských znamení. Nejvyšší službu konali kněží, kteří byli nazýváni proroci nebo služebníci Boží. Egyptští kněží si získaly zvláštní moc pěstováním magie.

1.3.3. Čarodějnictví a jim odvozené činnosti ve SZ

Ve SZ a v postarozákonní literatuře tkví čarodějnictví v (klamném) spolehnutí se na působivou tajemnou sílu, spočívající na některých lidech, předmětech či ritech. Této síly je prý možno využít ve prospěch osobní či celého společenství.

Ve SZ bylo čarodějnů mnoho druhů, ti také používali mnohé praktiky. Dr. Bič je charakterizuje takto: *věštec* věštil z losů nebo vystřelených šípů anebo vyvolával ducha zemřelého [1S 28:8]; Věštění samo představuje pokus využít nadpřirozené prostředky k odhalení událostí bez jejich ovlivňování. *Planétník* věštil z mraků anebo tu šlo o jasnovidce, *čarodějník* je jednou určen jako ten, který věštil z poháru [Gn 44:5]; *kouzelník* s činností blíže neurčitelnou; *losník*, tj. zaklinač, jenž svou činností poutá; *zaklinač* (snad

³ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 144.

mrtvých) podle mimobiblických pramenů věstil buď z vody nebo z letu orlů; *hadač* (věštec); *černokněžník*, dotazoval se mrtvých.“⁴ K dalším praktikám patří např. osívání pole dvojitým semenem, transvestismus, spiritismus, zajizvování nebo tetování. Všichni jsou pokládáni za činitele nepravostí, o nichž čteme např. u: [Dt 18:10-12, Jb 31:3; 34:8; Ž 5:6; 6:9; 14:4; 36:13; 92:8,10; 94:4].

Podle převládajících názorů do oboru čarodějství patřila i věštba a astrologie (např. Novotného teologický slovník). Podle jiného názoru (např. Slovník biblické theologie) magické umění, nemá nic společného s astrologickou vědou mágů. Příkladem proto uvádí úryvek z [Mt 2:11-12]. „Vešli do domu a uviděli dítě s Marií, jeho matkou; padli na zem, klaněli se mu a obětovali mu přinesené dary - zlato, kadidlo a myrhu. Potom, na pokyn ve snu, aby se nevraceli k Herodovi, jinudy odcestovali do své země. „

Astrologie (česky někdy také *hvězdopravectví*) je obor lidského poznání zkoumající vztah mezi ději ve vesmíru a pozemskými událostmi. Původ slova je možné přímo odvodit od řeckého *αστρολογία* (*άστηρ* = *hvězda*, *λόγος* = *slovo*). „Hvězdy jsou ve SZ chápány jako Boží stvoření [Gn 1:16; Ž 8:4], přijímají a vykonávají Boží rozkazy a zvěstují Boží slávu. Z toho vyplývá zákaz klanění se hvězdám a z ní vyplývající modloslužbu. SZ se ostře staví proti jakékoli formě astrologie, stavěje ji na jeden stupeň s kouzelnictvím a věštěním [Jr 10:2]. Přesto však praxe vypadala jinak a nejednou ve SZ čteme o hvězdopracích, kteří z postavení hvězd oznamovali budoucí události [Iz 47:13] ... Tak zvaná betlémská hvězda, která přivedla chaldejské hvězdopravce ke kolébce Ježíšově, vyvolala mnoho dohadů mezi theology i hvězdáři.“⁵

Magie a kouzelnictví se pokouší ovlivňovat události nadpřirozenými nebo okultními prostředky. Mohou souviset s nějakou formou předpovídání. Magie je obecně rozšířená a může být černá nebo bílá. **Černá magie** se snaží působit zlo pomocí takových metod, jakými jsou kletby, kouzla, ničení figurek nepřítele a spojení se zlými duchy. Často má podobu čarodějnictví. **Bílá magie** je magie, která má za účel pomáhat a neškodit. Pokouší kletby čáry zrušit a užívat okultní síly pro dobro sebe i druhých Tato magie má striktní pravidla, které by se měla dodržovat, jinak se v lepším případě vše obrátí proti osobě, která magii aplikuje, v horším případě přechází v černou magii. Nejrozšířenější bílou magií bylo: bylinkářství (zabývá vlastnostmi a využíváním léčivých bylinek), věštění, přírodní léčitelství,

⁴ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 102.

⁵ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 230.

astrologické znalosti. Hranice mezi bílou magií a např. užíváním bylin, (jakožto ty jsou dary Boží a mají nám být k dispozici, tedy i v nich se odráží Boží moc) k léčebným účelům, může být velice tenká.

1.3.4. Úloha proroků ve SZ

Prorok = hebrej. *nabi*‘ od *n-b-* znamená volat, zvěstovat, prohlašovat něčí vůli, mluvit za někoho. Hebrej. *Nábť* je odvozeno od slovesa, jehož jeden tvar znamená počínat si jako potrhlý [1S 10:10], což byla narážka na extatické počínání některých proroků. Ti si ve vytržení ducha počínali jako lidé posedlí. Takovýto proroci byli také nazýváni vidoucí, (*roim*, [1S 9:9]) či žreci (*chozim* [Iz 30:10]), neboť jejich nejvýraznějším znakem byly vidění a sny.

Ve SZ proroci, nebo-li vidoucí byli povolání Bohem. Prorok byl v Izraeli člověk, který oznamoval Boží vůli, měl velice úzký vztah s Bohem a pod jeho přímým vlivem plnil Boží vůli. Ke své službě si jej povolal Bůh [Ex 3:1]. Ten také vložil slova do jeho úst a opravňoval ho mluvit jeho jménem [Dt 18:18]. Projevy proroků byly sny, vidění, slyšitelné oslovení, které ještě ovšem nebyly zárukou toho, že skrze ně mluvil Bůh. Předpokladem a podmínkou prorockého povolání bylo pomazání Duchem Božím [IKr 22:24; 2Pa 15:1; 24,20; Neh 9:30; Ez 11:5; Mí 3:8; Za 7:2]. Dále se měl prorok prokázat určitým znamením [Ex 4,8; Iz 7:11.14], splněním slov jeho předpovědi [Dt 18:21; Jr 28:6-9], a obsahem jeho učení. Boží prorok se úzce držel Božího zákona v Desateru. [Dt 18:21; Jr 28:6-9]. Hlavní náplní prorocké činnosti bylo soudit minulost, přítomnost, zasahovat do přítomnosti poukazováním na následky neposlušnosti, a ohlašovat Boží soudy [Iz 41:26; 42:9; 46,9; Mí 6:6]. Prorokem v pravém slova smyslu se stal až Mojžíš, i když byl prorokem nazván již Abrahám. Proroci zasahovali také do otázek politických a připomínali panovníkům i lidu Hospodinovu vůli. Prorokem byl tedy ten, jenž tlumočil Boží vůli [IKr 18:19; Jr 2:8; Jr 23:13]. Prorocké vize začínali většinou citací: „Stalo se ke mně slovo Hospodinovo.“ „Otevřela se nebesa a měl jsem různá vidění od Boha, „Slovo Hospodinovo, které se stalo proroku.“ Zde jsou uvedeny příklady SZ prorockých vizí: Izajáš (1:1-31), Jeremiáš (1:11-19), Ezechiel (11:4-12), Daniel (8:1-14), Ámos (1:1-15), Ozeáš (3:1), Jóel (1:1-12), Micheáš (1:1-16), Nahum (1:1-14), Abakuk (1:1-11), Sofonjáš (1:1-18), Ageus (1:1-2), Zacharjáš (1:1-6), Malachjáš 1:1-14).

1.3.5. Biblické citace odsuzující čarodějství k trestu smrti ve SZ

Ve SZ je vyjádřeno jasné stanovisko: „*Čarodějníci nenecháš naživu*“ [Ex 22:17(18)]. „*Muž či žena, v nichž by byl duch zemřelých nebo duch věšteký, musejí zemřít. Ukamenují je*“ [Le 20:27].

„...svědkové na něho vztáhnou ruku jako první, aby ho usmrtili, potom všecken ostatní lid. Tak odstraníš zlo ze svého středu.“ [Dt 17:2-7]

České komentáře ke SZ textu :

Výklady ke SZ, Exodus

[Ex 22:17(18)]. „*Čarodějníci nenecháš naživu*“

„Čarodějnictví vycházelo z víry starého Orientu, že svět je plný duchů a sil, které je možno zaklínat, a tak je učinit povolnými či neškodnými. Čarodějnictví se vyskytovalo nejen v Egyptě a v Babylónii, nýbrž i v Izraeli pod vlivem kenaanského prostředí a tradic [2Kr 9:22; 2Pa 33:3]. Proroci proto zvěstují Boží soud nad všemi druhy čarodějnické praxe [Iz 44:25; Mi 5:11]. Čarování se pokládalo za modloslužbu [Dt 18:9-13; 1S 15:23; 2Kr 9:22]. Víra v Hospodina vylučuje s nesmlouvavou přísností čarování a magii [Jr 27:9]. Proto vyhláší izraelský zákoník za čarování nejvyšší trest – smrt.“⁶

Starý Zákon, Překlad s výkladem, Druhá a třetí kniha Mojžíšova

[Le 20:27] „*Muž či žena, v nichž by byl duch zemřelých nebo duch věšteký, musejí zemřít. Ukamenují je. Jejich krev padni na ně.*“

„Přes nesmlouvané tresty postihující přestupníky Božího zákona jsou i tyto řady projevem Hospodinovy péče a lásky. Bůh dává svému lidu zemi k dědičnému vladařství, zemi, která nesmí být poskvrněna modlářstvím a znečištěna lidskou vzpourou. První povinností Izraele bylo jasně rozlišovat mezi dobrem a zlem, mezi čistým a nečistým. To bylo možné pouze pomocí zákona darovaného Bohem. Zákon je potěšením věrných, svící a světlem života.[Ž 119: 92,105]. Avšak nad těmi, kdo by převraceli boží zákon, a tak vydávali bílé za černé a černé za bílé, stojí jednoznačné: Běda! [Iz 5:18]. Nesmlouvavostí Božích řádů je i církví

⁶ Česká biblická společnost. *Výklady ke SZ : Exodus*. Praha : Kalich, 1991. s. 284.

Ježíše Krista připomenuto, že je lidem zvláštním [Pt 2:9], který jako nevěsta Kristova má být bez poskvrny a vrásky [Ef 5:27].⁷

Starý Zákon, Překlad s výkladem, Druhá a třetí kniha Mojžíšova

[Ex 22: 17(18)] „*Čarodějníci nenecháš naživu*“.

Viz. Výklady ke SZ.

1.3.6. Trest smrti ve SZ

„ Boží tresty, zvláště pokud jde o lid smlouvy, nejsou jen reakcí svatého Boha na hřích, nýbrž také výchovným prostředkem. Bůh trestá podle skutků, ale ve svém milosrdenství netrestá tak, jak toho člověk zasloužil, trest není jeho posledním slovem, a výše trestu je cele určena jeho svrchovaností“.⁸

Izraelský trestní zákoník vychází z přesvědčení, že hřích musí být bezpodmínečně potrestán, jinak vina padne na všechny izraelský lid. Jde tedy o udržení čistoty a svatosti vyvoleného národa. Proto byly izraelské zákony velmi přísné. Trestána byla především provinění proti náboženským povinnostem. Trest smrti byl vyhlášen v nejtěžších případech, a to za obětování modlám, čarování a spiritismus, znesvěcení soboty, rouhání jménu Božímu, falešné proroctví; také v některých případech smilstva a krvesmilstva (zvláště u kněžských dcer), cizoložství, znásilnění, pohlavní výstřednosti; také při nepodřízenosti nebo vzpouře proti uznávaným autoritám, velezrada; úmyslné zabití. Trest smrti byl prováděn ukamenováním, v některých závažnějších případech ukamenováním a následným upálením, nebo připevněním mrtvého těla na kůl. **Trest upálením byl považován za nejsilnější očišťovací prostředek od zvláště těžké poskvrny. Pravděpodobně nešlo o upálení zaživa.** Odsouzený byl asi nejprve ukamenován a potom bylo jeho tělo spáleno. V mimořádných případech se trestalo mečem, probodnutím nebo zastřelením šípem. Izraelský národ nevyužíval techniky mučení a ni bičování. Vykonávání rozsudku bylo věcí celé obce. Ne zdaleka je zde nastíněn úplný seznam prohrěšků vedoucích k trestu smrti. Středověké církevní autority, pokud by se chtěli neustále odvolávat a vracet k zákonům SZ, by museli ve své době upálit nebo ukamenovat nesčetně lidí, a někdy i samy sebe.

⁷ *Starý zákon : Druhá a třetí kniha Mojžíšova*. Praha : Kalich, 1975. s. 313.

⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 1109.

1.4. Čarodějnictví v NZ

1.4.1. Biblické pojmy užívané ve vztahu k čarodějnictví v NZ

1. **μαγοφ [magos]** = kouzelník, kouzlo, věštec, astrolog, kejklíř, mudrc. Původně mág, příslušník rasové skupiny v Médii, později jde o technický termín jako Kaldejec.

Příklady s tímto výrazem v řeckém textu:

[Mt 2:1] tou de ihsou gennhētoij en bhqleem thj ioudaiaj en hmeraij hrwdou tou basilewj idou magoi apo anatolwn paregenonto eij ierosoluma (*Když se narodil Ježíš v Judském Betlémě za dnů krále Heroda, hle, mudrci od východu se objevili v Jeruzalémě a ptali se*).

[Mt 2:7] tote hrwdhj laqra kalesaj touj magouj hkribwsen par autwn ton xronon tou fainomenou asteroj (*Tedy Herodes tajně povolal mudrce a podrobně se jich vyptal na čas, kdy se hvězda ukázala. Potom je poslal do Betléma a řekl*).

[Mt 2:16] tote hrwdhj idwn oti enepaixqh upo twn magwn equmwqh lian kai aposteilaj aneilen pantaj touj paidaj touj en bhqleem kai en pasin toij orioij authj apo dietouj kai katwterw kata ton xronon on hkribwsen para twn magwn (*Když Herodes poznal, že ho mudrci oklamali, rozlítíl se a dal povraždit všechny chlapce v Betlémě a v celém okolí ve stáří do dvou let, podle času, který vyzvěděl od mudrců*).

[Sk 13:6] dielqontej de thn nhson axri pafou euron tina magon yeudoprofhthn ioudaion w onoma barihsouj (*Pak prošli celým ostrovem až do Páfu. Tam se setkali s jakýmsi židovským kouzelníkem, který se vydával za proroka; říkali mu Barjezus*).

[Sk 13:8] anqistato de autoij elumaj o magoj outwj gar meqermhneuetai to onoma autou zhtwn diastreyai ton anqupaton apo thj pistewj (*Ale Elymas, ten kouzelník - tak se totiž vykládá jeho jméno - vystoupil proti nim a snažil se odvrátit místodržitele od víry*).

Mageia [mageia] = kouzelnictví, kejklířství.

[Sk 8:9] anhr de tij onomati simwn prouphrxen en th polei mageuwn kai ecistwn to eqnoj thj samareiaj legwn einai tina eauton megan (*Jeden muž, jménem Šimon, který tam žil, už dlouhou dobu svou magii uváděl v úžas samařský lid; říkal o sobě, že je v něm božská moc*).

[Sk 8:11] proseixon de autw dia to ikanw xronw taj mageiaij ecestakenai autouj (*Poslouchali ho ve všem proto, že na ně dlouhý čas působil svou magii*).

Z příkladů je možné usuzovat následující: V Mt se hovoří o mudrcích, a to nikterak pejorativně. Mudrci zde hrají úlohu moudrých mužů, rádců, snad i proroků. Do češtiny je tedy

tento výraz přeložen jako mudrc. Tento samý řecký výraz je použit ve Sk pro negativní novozákonní postavu, čeština jej v tomto případě překládá jako kouzelník. Praxe a produkt mága je zde nepřímo označena za nežádoucí činnost.

2. farmakoj [farmakos] = kouzelník, kouzelnictví, čarodějnictví. Základní pomůckou jsou totiž drogy a nápoje. *Farmakia* = užívání léčivých prostředků, travičství, kouzelnictví, lékařství. *Farmakon* = bylina léčivá, lék, kouzlo, jed, barva, úleva, prostředek, mast, kouzelný nápoj. *Farmattó* = okouzlovati, čarovati, kaliti.

K dispozici jsou následující příklady.

[Ga 5:20-21] eidwolatreaia **farmakeia** exqrai ereij zhloi qumoi eriqueiai dixostasiai aireseij fqonoi fonoi meqai kwmoi kai ta omoia toutoij a prolegw umin kaqwj kai proeipon oti oi ta toiauta prassontej basileian qeou ou klhronomhsousin (*modlářství, čarodějství, rozbroje, hádky, žárlivost, vášeň, podlost, rozpory, rozkoly, závist, opilství, nestřídmost a podobné věci. Řekl jsem už dříve a říkám znovu, že ti, kteří takové věci dělají, nebudou mít podíl na království Božím*).

[Zj 9:21] kai ou metenohsan ek tw n fonwn autwn oute ek tw n **farmakeiwn** autwn oute ek thj porneiaj autwn oute ek tw n klemmatwn autwn (*neodvrátili se od svých vražd ani čarování, necudností ani krádeží*).

[Zj 18:23] kai fwj luxnou ou mh fanh en soi eti kai fwnh numfiou kai numfhj ou mh akousqh en soi eti oti oi emporoi sou hsan oi megistanej thj ghj oti en th **farmakeia** sou eplanhqhsan panta ta eqnh (*nikdy už v tobě nezasvitne světlo lampy, nikdo už v tobě nezaslechne hlas ženicha a nevěsty. Tvoji obchodníci vládli světem a tvé čarovné nápoje mámily celé národ*).

[Zj 21:8] deiloi j de kai apistoi j kai ebdelugmenoi j kai foneusin kai pornoi j kai **farmakeusin** kai eidwolatrai j kai pasin toij yeudesin to meroj autwn en th limnh th kaiomenh puri kai qeiw o estin deuteroj qanatoj (*Avšak zbabělci, nevěrní, nečistí, vrahové, cizoložníci, zaklínači, modláři a všichni lháři najdou svůj úděl v jezeře, kde hoří oheň a síra. To je ta druhá smrt*).

[Zj 22:15] ecw de oi kunej kai oi **farmakoi** kai oi pornoi kai oi foneij kai oi eidwolatrai kai paj o filwn kai poiwn neudoj (*Venku zůstanou nečistí, zaklínači, smilníci, vrahové, modláři - každý, kdo si libuje ve lži*).

Výraz farmakos má ve všech uvedených příkladech negativní smysl. Výrazu čarodějství je zde uvedeno vždy v souvislosti s užíváním různých bylin, přípravou magických nápojů za účelem vyzvat nějaké síly, aby dotyčnému byly ku pomoci. Ten, kdo tyto praktiky využívá nazván zaklínačem a jeho činnost je jednoznačně zavrženíhodná.

3. goej [goes] = podvodník, svůdce, též kouzelník, zaklínač. Má magický smysl v klasické a helénistické řečtině.

[2Tm 3:13] pnhroi de anqrwpoi kai **gohtej** prokoyousin epi to xeiron planwntej kai planwmenoi (Avšak se zlými lidmi a **podvodníky** to půjde stále k horšímu, neboť klamou jiné i sebe).

Tento výraz je méně častý. Podvodníkem je nazýván ten, kdo svou myslí a svými činy podvádí, klame Boha.

4. perierga [perierga] = magické umění. Přídatné jméno obsahuje myšlenku nadměrného zaměstnání, zabývání se záležitostmi jiných lidí a ovlivňování jiných magickým uměním.

Příklady takového chování:

[Sk 19:19] ikanoi de tw n ta **perierga** pracantwn sunenegkantej taj biblouj katekaion enwpion pantwn kai suneyhfisan taj timaj autwn kai euron arguriou muriadaj pente. (Nemálo pak těch, kteří se **zabývali magií**, přinesli své knihy a přede všemi je spálili. Jejich cena se odhadovala na padesát tisíc stříbrných).

[1Tm 5:13] ama de kai argai manqanousin **perierxomenai** taj oikiaj ou monon de argai alla kai fluaroi kai **periergoi** lalousai ta mh deonta (Zároveň si navykají zahálet a chodit po návštěvách. A nejen zahálet, nýbrž i klevetit, plést se do cizích věcí a mluvit, co se nepatří).

U tohoto výrazu může vyvstat otázka, jaká je zde souvislost mezi zabýváním se magií a nadměrným zaměstnáním či nadměrným zabýváním se cizími věcmi? Na tuto otázku si jako na řadu dalších musí odpovědět každý sám za sebe. Pokud je člověk nadměrně zaměstnán cizími věci, nezbyvá mu už čas na jeho vztah s Bohem, na seberozvíjení.

5. baskaino [baskaino] V [Ga 3:1] se tak mluví metaforicky o Galat'anech oblouzených falešnou vírou.

[Ga 3:1] w anohtoi galatai tij umaj **ebaskanen** th alhqeia mh peiqesqai oij kat ofqalmouj ihsouj xristoj proegraph en umin estaurwmenoj (Vy pošetilí **Galatšti**, kdo vás to obloudil - vždyť vám byl tak jasně postaven před oči Ježíš Kristus ukřižovaný!)

Ti, kteří praktikují falešnou víru jsou v textu dávání do souvislosti s mágy, čaroději, podvodníky, pošetilci, Boha neznalci

1.4.2. Prorok v NZ

profhthj [profétés] Označuje zvěstovatele Boží vůle v konkrétních situacích. V NZ době byli tito lidé obdařeni některými zvláštními schopnostmi – charismaty (např.glosolálií). Později se za proroky pokládají především ti, kteří byli nadáni schopností srozumitelně vykládat základní křesťanské zvěsti.

Příklady s tímto vyjádřením v řeckém textu:

[Mt 10:41] o dexomenoj profhthn eij onoma **profhtou** misqon profhtou lhmyetai kai o dexomenoj dikaion eij onoma dikaiou misqon dikaiou lhmyetai (Kdo přijme proroka, protože je to prorok, obdrží odměnu proroka; kdo přijme spravedlivého, protože je to spravedlivý, obdrží odměnu spravedlivého).

[Mk 1:2] kaqwj gegraptai en tw hsaia tw **profhth** idou apostellw ton aggelon mou pro prospou sou oj kataskeuasei thn odon sou. (Je psáno u proroka Izaiáše: Hle, já posílám posla před tvou tváří, by ti připravil cestu)

[Lk 7:16] elaben de foboj pantaj kai edocazon ton qeon legontej oti **profhthj** megaj hgerqh en hmin kai oti epeskeyato o qeoj ton laon autou (Všech se zmocnila bázeň, oslavovali Boha a říkali: Veliký prorok povstal mezi námi a Bůh navštívil svůj lid).

[J 4:19] legei autw h gunh kurie qewrw oti profhthj ei su (Žena mu řekla: "Pane, vidím, že jsi prorok).

[Sk 2:30] profhthj oun uparxwn kai eidwj oti orkw wmosen autw o qeoj ek karpou thj osfuoj autou kaqisai epi ton qronon autou (Byl to však prorok a věděl o přísaze, kterou se mu Bůh zavázal, že jeho potomka nastolí na jeho trůn).

[1K 14:37] ei tij dokei profhthj einai h pneumatikoj epiginwsketw a grafw umin oti kuriou estin entolh (Pokládá-li se někdo za proroka nebo za člověka obdařeného Duchem, měl by poznat, že to, co vám píšu, je přikázání Páně)

1.4.3. Pohled na čarodějnictví v NZ

V NZ je čarodějství a čarodějnictví obvykle uváděno v souvislosti s magií. Novozákonní postoj k čarodějnictví je založen především na odmítnutí čarodějnictví Starým Zákonem,

posléze i Novým Zákonem: [Ga 5: 19-20; Zj 21,;8; 22,;15]. Apoštol Pavel počítá čarování mezi skutky těla hned za modloslužbou. Čarováním se měla obejít Boží vůle.

1.4.4. Biblické citace odsuzující čarodějství v NZ

V NZ se o rozsudku smrti za čarodějnictví přímo nehovoří.

Problematické části, týkající se výkladu některých biblických citátů, nejmórazněji najdeme v [1K 5:5] „*Vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně*“ (paradounai ton toiouton tw satana eij oleqron thj sarkoj ina to pneuma swqh en th hmera tou kuriou).

Inkvizice se často odvolávala právě na toto místo. Dále [1K 5:13] „*Kdo jsou mimo nás, ty bude soudit Bůh. Odstraňte toho zlého ze svého středu! (toj de ecw o qeoj krinei ecarate ton ponhron ec umwn autwn)*.

České komentáře k NZ textu:

Malý stuttgartský komentář NZ

[1K 5:5] „*Vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně*“

Tento oddíl se týká případů hrubé nemravnosti [1K 5: 1-13]. NZ výklady se o těchto místech vyjadřují následovně. „Pro Pavla existuje pouze jediný závěr: jeho vyloučení z obce (hříšníka). Vyloučení z obce není jen organizační opatření. Je to slavnostní jednání shromážděné obce. Obec se má shromáždit a slavnostně hříšníka vyobcovat a předat ho satanovi, ne s cílem jeho zničení, ale pro záchranu při posledním soudu. Je možné, že Pavel myslí na „varovný výstřel“, který má dotyčného přivést k rozumu. Pravděpodobnější je, že za tím stojí přesvědčení, že Boží Duch přijatý při křtu nebude zcela uhašen ani tak křiklavě nesprávným jednáním, takže zbývá poslední šance. Předání satanovi, démonské moci číhající na pozadí světa, je třeba chápat v rámci tehdejšího názoru, že satan působí nemoc, zkázu a smrt. Obec má vyřknout slavnostní prokletí, které přímo svolává na pachatele neštěstí. Obec nezačne jednat sama, nesáhne k prostředkům represe a násilí“⁹

⁹ ORTKEMPER, Franz-Josef. *Malý stuttgartský komentář NZ*. Kostelní Vydří : Karmelitánské naklad., 1999. s. 55.

První epištola Pavlova Korintským

[1K 5,5] „Vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně.“

„Církev musí v takových jasných případech provádět kázeň. Kázeň zde však není pouhým kárným opatřením pozemské organizace, nýbrž činem, jímž se mrtvého, rozkladného údu zbavuje církev jako tělo Kristovo, což je skutečnost nadpozemská, věčná, lze říci, že při této kázni jedná sám Pán Ježíš svou svrchovanou mocí (srov. K tomu i Jan 15:2). To je pozadí výkladu apoštolova v těchto verších. Pavel tu jako apoštol autoritativně rozhoduje o tom, co sbor má dělat. Ukládá mu, aby se shromáždil k soudu nad člověkem, který se dopustil takového skutku. Při tomto soudu nebude sbor sám, v duchu- tj. neviditelně, ale skutečně, ne v pouhé představě bude přítomen apoštol a nad to Pán Ježíš svým jménem a svou mocí...Rozsudek má znít vyloučení. Vyloučení nejen z církve jako pouhé pozemské organizace, nýbrž z církve jakožto oblasti, kde působí ochranné síly království Božího, prolamující se do této časnosti. Protože je odsouzený zbaven této ochrany, je tím vydán satanu a výsledek je záhuba těla. Není zcela jasné, myslí-li se tu na okamžitou či aspoň brzkou smrt, jaká potkala Ananiáše a Safiru [Sk 5:1-11], či spíše na to, že tělo (zde sarx) bude zahubeno v den posledního soudu. Ať tak či tak, tímto zajisté tvrdým trestem není provinilec ještě navždy ztracen- i pro něho, který přece jako pokřtěný náležel k církvi Boží a měl účast na duchu, je ještě vyhlídka, že touto trpkou cestu bude v soudný den Páně zachráněn. Upomíná to poněkud na možnost být zachráněn, ale jen tak, jako ohněm. Je zřejmé, že soud církve při všem svém nadpozemském dosahu pro Pavla přece jen není soudem konečným, že rozhodnutí o konečném spasení či zatracení si ponechává Bůh sám.“¹⁰

Cizojazyčné interpretace

Pastoral problems in first Corinthians

[1K 5,5] „Deliver this man to Satan for the destruction of the flesh, that his spirit may be saved in the day of the Lord Jesus“.

¹⁰ SOUČEK, Josef B. *Začátky a základy křesťanského náboženství : První epištola Pavlova Korintským*. Praha : Kalich, 1940. s. 64-65.

S. Glen ve své interpretaci k 1 K říká, že Pavlovým stanoviskem byla exkomunikace dotyčného („*Pauls first thought, of course, was the expulsion of the man. The purpose was remedial*“). Záměrně přitom volí stylu metafory. Toto zaslání provinilce k Satanu, který má zahubit jeho maso srovnává se starověkým se dovoláváním potrestání, zejména rabínským konceptem satana, který je schopen vynést Boží rozsudek, přičemž je důležitý jeho konečný cíl (muže), a to, že jeho duše bude ke konci věků spasena. S. Glen dále hovoří o tom, že Pavel měl prvotní zájem na tom, naučit kongregaci, aby se chovala zodpovědně, aby nepřehlížela hříchy provinilců, aby zasahovala, kdy jí to přísluší, neboť v opačném případě padne provinění i na ni.¹¹

Tyndale, New Testament commentaries, First Corinthians

[1K 5,5] „Hand this man over to Satan that the sinful nature may be destroyed.“

L. Morris ve svém komentáři k 1. listu Korint'ánům vidí 1. část výroku „to hand over to Satan“ jasnou. Týká se exkomunikace („*the idea underlying this is that outside the church is the sphere of Satan*“). V případě druhé části výroku („*for the destruction of the flesh*“) bere v úvahu dvě možnosti. První možnost nabízí vysvětlení, že maso – tělo je nižší lidská přirozenost, ze které pramení hříšná žádostivost. Apoštol Pavel tedy nemluví o skutečné smrti, ale o záhubě této hříšné žádostivosti („*...the flesh is the lower part of man's nature, and takes the passage to mean the destruction of the sinful lusts*“). Zde ale není zcela jasné, jak může mít předhození člověka satanu tak očišťující následek. Připomíná, že apoštolu Pavlovi šlo především o to, aby byl provinilec ze společenství vyloučen. Určitou možností na jeho záchranu je, že ho prožitek své viny posune k tomu, že se začne rozpomínat na život v Bohu a s Bohem, a dojde k následnému obratu jeho pocitů a postojů, tím vítězí nad svojí tělesnou žádostivostí. Morris se přiklání ke druhé možnosti, ve které maso a tělo vyznačuje fyzickou stránku člověka. Ale jaký efekt má exkomunikace provinilce na jeho zdraví? Říká: „*But Paul speaks of physical consequences of spiritual failings*“, tzn., že na fyzické zdraví mohou mít vliv slabiny v duchovním životě. Tedy duchovní život se promítá i do fyzického zdraví člověka. Jako příklad dává případ Ananiáše a Safiry [Sk 5:1-10] nebo oslepnutí Elymase [Sk 13:8-11]. Pavel v tomto vidí potrestání jako léčivé, ačkoliv může být tělo zničeno, ale jeho duše zachráněna.¹²

¹¹ GLEN, Stanly J. *Pastoral problems in first Corinthians*. Philadelphia : Westminster Press, 1964. s. 77-78.

¹² MORRIS, Leon. *Tyndale-New Testament commentaries*. England : Wm.B.Eerdmans , 1987. s. 85-86.

[1K 5,5] „Hand this man over to Satan that the flesh may be destroyed.“

V úvahu opět přichází dvě možnosti. V prvním případě „*flesh*“ znázorňuje fyzickou skutečnost člověka . Ve druhém případě, ke kterému se autor přiklání, jde o přirozenou hříšnost člověka („*sinful nature*“). Provinilec je vyloučen z komunity, není tedy už pod Boží spásnou ochranou. Je vydán napospas destruktivní síle světa, kde vládne satan (neboť tam, kde nevládne Bůh, vládne satan). Příklad destruktivní síly světa najdeme např. v [Ex 12:23; 1 K 1:18], kde Pavel hovoří o těch, kteří jsou mimo komunitu jako o těch, kteří jsou zničováni a na cestě k záhubě. Stejně takto bychom mohli rozumět veršům [1Tm 1:20]. Ve [2Te 2:9-10] se hovoří, že satan bude svádět ty, kdo jsou na cestě k záhubě. A na cestě k záhubě je každý, kdo nemiluje pravdu, která by jej zachránila.

Další věcí je, co Pavel myslil konkrétním následkem vyhnáním do satanovy sféry. Opět přichází v úvahu dvě možnosti: 1) Následkem je buď skutečné fyzické strádání a smrt viníka. 2) „*Destruction of the flesh*“ odkazuje na očišťující proces, ve kterém se viník očišťuje od svých tělesných vášní skrz pokání a lítost. Tento proces by nakonec přivedl člověka ke spáse duše. Shromáždění má předhodit viníka satanu, tzn. exkomunikovat ho, aby víra („*spirit*“) v komunitě zůstala ochráněna před hříchem. Neboť jedině taková disciplinovaná komunita může přivést viníka k lítosti, pokání a nápravě. V tomto případě „*flesh*“ má význam něčeho patřícího do tohoto světa lidské přirozenosti [1K 3:3; Ř 7:5, 18: 25; 8:3-8; Ga 5:13, 19: 24], a tato je vzdorovitá Bohu. V tomto smyslu potom vykládáme „*destruction of the flesh*“. „Ti, kteří náležejí Kristu Ježíši, ukřižovali sami sebe se svými vášněmi a sklony“ [Ga 5:24]. (*Those who belong to Christ Jesus have crucified the flesh with its passions and desires*). Pavel pokládá pokárání a vyhnání provinilce za důležité, protože posléze může učinit pokání. Zkušenost této výchovy a následné pokání, povede viníka k tomu, že se svých tělesných vášní a tužeb, které mu na cestě k Bohu škodí, přirozeně vzdá („*will be put to death*“) a jeho duše bude spasena. Na mnoha hlavních místech v NZ se hovoří o důležitosti udržení disciplíny v komunitě, na kterou se váže odpuštění a smíření jako konečný cíl její činnosti [Mt 18:15-20; 21-35; Ga 6:1].¹³

The Daily Study Bible Series

¹³ HAYS, R.B. *Interpretation A Bible commentary of Teaching and Preaching : 1 Corinthians*. Kentucky : John Knox Press, 1997. s. 85.

[1K 5:5] „*He must be handed over to Satan...*“ znamená, že viník musí být exkomunikován („*He means that he must be excommunicated*“). Neboť na pozemský svět bylo nahlíženo jako na místo, kde působí satan [J 12:31; 16:11; Sk 26:18], stejně tak byla Církev místem, kde působí Bůh. Takovýto vážný trest rozhodně neměl být pomstou naopak měl pokořit člověka a tak způsobit spoutání a vykořenění jeho vášní. Mělo jít o disciplinární nápravu provinilce s konečným cílem spasení jeho duše. Na pozadí trestu v období rané církve stojí přesvědčení, že ona (církev) by měla usilovat o to, člověka, který zhřešil nikoliv zlomit, ale utvořit („...*they must seek not to break but to make the man who has sinned*“).¹⁴

The Anchor Bible

[1K 5,5] „*We hand over such a person to Satan for destruction of the flesh in order that his spirit may be saved in the day of the Lord*“.

Nejlepší vysvětlení citátu spočívá v tom, že Židé věřili, že těžké hříchy musejí být potrestány tzv. vykořeněním, vyhubením, tzn., že provinilci byli odříznuti od života v komunitě, a tedy od života v Boha. Když židovská komunita uvalila tuto klatbu na hříšníka, věřilo se, že provinilec následkem tohoto vyloučení předčasně zemře. Satan zde vystupuje jako vykonavatel duchovního trestu (analogie s Jobem). Pod takovými okolnostmi by měl provinilec určitý čas na to, aby přišel k lítosti a pokání a jeho duše byla nakonec spasena.¹⁵

The International Critical Commentary

Tento komentář vychází z řeckého textu [1K 5:5] „*paradounai ton toiouton tw satana*“ znamená vyloučení viníka z církevního společenství do oblasti mimo toto společenství [Ef 2: 11,12], kterému vládne satan. Neboť satan je: „*arxwn tou kosmou toutou*“ [J 12: 31] a viník má být poslán zpět do jeho pole působnosti. Paralelu k tomuto citátu najdeme v [1Tm 1:20]. Apoštol Pavel nazývá satana bohem tohoto světa [2K 4:4]; a křesťané, kteří skrze svoji špatnost ztratí ochranu Kristovy církve, se stanou bezbožníky, jakými křesťané nemohou být; a jako pohané budou vydáni napospas zhoubnosti satana.

„*eij oleqron thj sarkoj*“. Hříšník byl vrhnut satanovi k „umrtvení jeho masa“ (*mortification of the flesh*), tzn. ke zničení jeho hříšných vášní. V tomto případě i v případě [1Tm 1:20] byl trest

¹⁴ BARCLAY, W. *The Daily Study Bible Series*. Pennsylvania : Westminster Press, 1975. s. 41.

¹⁵ ORR, F. William , WALTER, A. James. *The Anchor Bible : 1 Corinthians*. New York : Doubleday and Company, 1976. s. 186

výsledkem, ale který měl uzdravující záměr. Je třeba také odlišit slova *σαρξ* [Ř 8:13; K 3: 5] a *swma*.

Slovo „*oleqroj*“ v sobě obsahuje velkou důraznost. Touto zkázou těla je myšlené skutečné fyzické utrpení, které je následkem určitého duchovního znečištění [Sk 5: 1-11]. Apoštol sám říká: „...byl mi dán do těla osten, posel satanův, který mne sráží, abych se nepovyšoval“ [2K 12:7]. („...*edoqh moi skoloy th sarki aggeloj satan ina me kolafizh ina mh uperairwmai*)). Stejná situace se objevuje u Jóba, kdy Bůh říká satanu: „...měj ho v moci. „ (*Idou paradidwmi soi auton*)“ [Jb 2:6]. Trest je určen pro budoucí dobro; ne jen pro dobro komunity, nýbrž i pro dobro viníka, neboť útrapy, na něho vložené satanem, mohou vést k jeho následnému uzdravení. „*ina to pneuma*“. Záměrem utrpení není jen pouhá záhuba; je to uzdravující účinek, *swqh ina. To pneuma* je zde jako sídlo osobnosti. Ve [2 K 7: 2] je dáno *to pneuma* do kontrastu k *h sarc*. *Ineuma* je význačnou charakteristikou ustanovení člověka, na základě jíž člověk může dojít ke stavu milosti. „*En th hmera tou Kuriou*.“ Paralely nacházíme např. [1 K 1:8; 2K 1:14; 1 Te 5: 5; atd.]¹⁶

Geneva Bible Notes

[1K 5,5] „To deliver such an one unto Satan for the destruction of the flesh, that the spirit may be saved in the day of the Lord Jesus.“

Ten, který má být předhozen satanu, má být exkomunikován, tzn., že má být odříznut od Božího domu („*he is cast out of the house of God*“). V praxi to znamená, že vypuzený člověk je zbaven veškerých práv a privilegií, které se vztahují na komunitu v církvi. Člověk je vyvržen do světa, kterému vládne satan. Paralelu nacházíme v [Mt 18:15-17] "*Let him be unto thee as a heathen and publican*". Cílem exkomunikace není totální zahubení viníka, ale dát mu možnost na záchranu touto exkomunikací; a zkrocení jeho tělesných vášní, aby mohl žít v Duchu. („*The goal of excommunication is not to cast away the excommunicate that he should utterly perish, but that he may be saved, that is, that by this means his flesh may be tamed, that he may learn to live to the Spirit*“).¹⁷

¹⁶ ROBERTSON, A., PLUMMER, A. *The International Critical Commentary*. Edinburgh : Edinburgh books, 1914. s. 99-100.

¹⁷ Program Theofilos

1.4.5. Tělo v NZ

Nejčastěji je slovem tělo překládáno *sarx* = maso a *sóma* = vnější zjev. Obě tato řecká slova jsou si svou náplní blízká, takže někdy mohou být užívána záměně, přesto však většinou mají dobře rozeznatelný osobitý význam nebo aspoň důraz.

„Apoštol Pavel přejímá obecný biblický význam slova *sarx*, podle něhož toto slovo označuje celého člověka po tělesné i duševní stránce jako pomíjitelné, ohraničené a slabé stvoření. Pro Pavla je příznačné, když říká [Ga 5:16], že tělo- *sarx* má zcela protikladné žádosti než duch. Pojem těla nabyl užšího a přesnějšího významu než jen pozemskost, pomíjitelnost a slabost. Tělo *sarx* se tu stává označením falešné, proti Bohu i proti vlastnímu určení člověka obrácené orientace života. Tělo je člověk, tak jak se jeví po svém pádu: člověk proniknutý a ovládnutý hříchem a proto spějící ke smrti. Tělo *sarx* je u Pavla často označením moci hříchu, která se zmocnila lidské bytosti a vede ji na cestu zvrácenosti a záhuby [Ř 8:6-7]. Není to lidská přirozenost sama o sobě, nýbrž moc nepravosti, která se v této přirozenosti usídlila a utvořila si z ní svou tvrz. Není to pouhá síla přírodní povahy, nýbrž něco, co je skutečné v lidském jednání a rozhodování právě tak jako Duch. Vysvobození z moci hříšného *sarx* a tedy i sama podstata moci těla nemá podle Pavla povahu pouhé vnější, přírodní moci. Nový život spočívá v tom, že člověk už nemyslí, nepočítá, nejedná a nezápasí podle těla, nýbrž zápasí, jedná, myslí a žije podle Ducha. Hřích podle svědectví apoštolova není jen ojedinělým a náhodným přestupkem, nýbrž mocí, určující náš život. Tato moc však není pouhým osudem, vůči němuž bychom byli zcela pasivní. Je vždy také lidským činem, za nějž nemůžeme přesouvat odpovědnost na nějaké vnější mocnosti a síly.“¹⁸

Pro lepší porozumění odlišnosti výrazů *sarc* a *swma* přikládám několik příkladových citací, v jejichž řeckém znění byly tyto výrazy užity.

Výrazu *sarc* bylo užito v následujících citátech

[Mt 19:5] „A řekl: Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo.“

[Mt 24:22] „A kdyby nebyly ty dny zkráceny, nebyl by spasen žádný člověk; ale kvůli vyvoleným budou tyto dny zkráceny.“

¹⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 1092.

[Mt 26:41] „Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení. Váš duch je odhodlán, ale tělo slabé.“

[L 3:6] „...a každý tvor uzří spasení Boží.“

[L 24:39] „Podívejte se na mé ruce a nohy: vždyť jsem to já. Dotkněte se mne a přesvědčte se: duch přece nemá maso a kosti, jako to vidíte na mně.“

[J 1:13] „Ti se nenarodili, jen jako se rodí lidé, jako děti pozemských otců, nýbrž se narodili z Boha.“

[J 1:14] „A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Spatřili jsme jeho slávu, slávu, jakou má od Otce jednorozený Syn, plný milosti a pravdy.“

[J 3:6] „Co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z Ducha, je duch.“

[J 6:51] „Já jsem ten chléb živý, který sestoupil z nebe; kdo jí z toho chleba, živ bude na věky. A chléb, který já dám, je mé tělo, dané za život světa.“

[Sk 2:26] „...proto se mé srdce zaradovalo a jazyk můj se rozjásal, nadto i tělo mé odpočine v naději.“

[Ř 3:20] „Vždyť ze skutků zákona `nebude před ním nikdo ospravedlněn', neboť ze zákona pochází poznání hříchu.“

[Ř 8:6] „Dát se vést sobectvím znamená smrt, dát se vést Duchem je život a pokoj.“

[1 K 5:5] „Vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně.“

[1 K 15:39] „Není jedno tělo jako druhé, nýbrž jiné tělo mají lidé, jiné zvířata, jiné ptáci, jiné ryby.“

[2 Ko 1:17] „Pojal jsem snad tento úmysl lehkovážně? Nebo se snad při svých úvahách dávám vést vlastními zájmy, takže by moje ano znamenalo také ne?“

[Ga 5:17] „Touhy lidské přirozenosti směřují proti Duchu Božímu, a Boží Duch proti nim. Jde tu o naprostý protiklad, takže děláte to, co dělat nechcete.“

[F 1:22] „Mám-li žít v tomto těle, získám tím možnost další práce. Nevím tedy, co bych vyvolil.“

[F 1:24] „... ale zůstat v tomto těle je zase potřebnější pro vás.“

[1 Tm 3:16] „Vpravdě veliké je tajemství zbožnosti: Byl zjeven v těle, ospravedlněn Duchem, viděn od andělů, hlásán národům, došel víry ve světě, byl přijat do slávy.“

[Ž 2:14] „Protože sourozence spojuje krev a tělo, i on se stal jedním z nich, aby svou smrtí zbavil moci toho, kdo smrtí vládne, totiž ďábla.“

[Ž 7:16] „...ne podle zákona o tělesném původu, nýbrž na základě svého nepomíjícího života.“

[1 P 1:24] „Neboť všichni lidé jako tráva a všechna jejich krása jako květ trávy. Uschne tráva, květ opadne, ale slovo Hospodinovo zůstává na věky.“

Výraz swma se nachází v následujících citátech

[Mt 5:29] „Jestliže tě svádí tvé pravé oko, vyrví je a odhod' pryč, neboť je pro tebe lépe, aby zahynul jeden ze tvých údů, než aby celé tvé tělo bylo uvrženo do pekla.“

[Mt 6:22] „Světlem těla je oko. Je-li tedy tvé oko čisté, celé tvé tělo bude mít světlo.“

[Mt 14:12] „Janovi učedníci potom přišli, odnesli jeho tělo a pohřbili je; pak šli a oznámili to Ježíšovi.“

[Mt 26:26] „Když jedli, vzal Ježíš chléb, požehnal, lámal a dával učedníkům se slovy: Vezměte, jezte, toto jest mé tělo.“

[Mt 27:58] „Ten přišel k Pilátovi a požádal o Ježíšovo tělo. Pilát přikázal, aby mu je dali.“

[Mk 14:8] „Ona učinila, co měla; už napřed pomazala mé tělo k pohřbu.“

[L 12:23] „Život je vždycky víc než pokrm a tělo než oděv.“

[Ř 6:6] „Víme přece, že starý člověk v nás byl spolu s ním ukřižován, aby tělo ovládané hříchem bylo zbaveno moci a my už hříchu neotročili.“

[1 K 6:18] „Varujte se smilstva! Žádný jiný hřích, kterého by se člověk dopustil, netýká se jeho těla; kdo se však dopouští smilstva, hřeší proti vlastnímu tělu.“

[Ef 4:4] „Jedno tělo a jeden Duch, k jedné naději jste byli povoláni.“

[Ž 10:5] „Proto Kristus říká, když přichází na svět: Oběti ani dary jsi nechtěl, ale dal jsi mi tělo.“

[Jk 3:6] „I jazyk je oheň. Je to svět zla mezi našimi údy, poskvřňuje celé tělo a ničí celý náš život, sám podpalován pekelným plamenem.“

Sarx vyjadřuje: Lidské tělo, tělo člověka, sobectví, zájmy člověka, maso a kosti, tělesný původ, přirozenosti lidské touhy. O těle se ve zmíněných citacích často mluví v souvislosti s hříchem a se spásou. Na druhou stranu v listu Filipským stojí jasné stanovisko důležitosti existence tohoto těla zde na zemi. Člověk má na zemi nějaký úkol, nějaké poselství či poslání, i když nemusí jít zrovna o velkolepou věc. Tím, že člověk přijde o své tělo, nemůže zde už nic dobrého vykonat.

Sóma vyjadřuje: Lidské tělo je tělo, které má tendenci hřešit, ale nutně nemusí. O těle se zde často mluví v souvislosti s poskvřňováním těla, ale i duše. Sóma je zde více jako

provázanosti těla a duše. Výrazu *sóma* je zde několikrát užit i pro označení mrtvého těla Ježíšova. To je velice zajímavé, neboť mrtvé tělo by nemělo mít ani duši, takže by zde bylo lepší užit výrazu *sarx*. Myslím, že se oba výrazy ve svých významech překrývají.

1.4.6. Tresty v NZ

V NZ řečtině se slovesem *trestat* váží tato slova: *elenxein* – usvědčením zahanbit, přesvědčit, vyvrátiti, kárati. *kolazein* – původně znamená ochromit, pak držet v hranicích, překážet, *trestat*. *paideuein* – v Septuagintě jde o překlad hebr. *jásar*, což znamená: držet v kázni, kárat, napravovat. V původní řečtině v klasické řečtině znamená: zaměstnávat se dítětem, bdít nad jeho výchovou a vzděláním.

elenxein – V NZ jde o takovou domluvu, aby byl člověk usvědčen z hříchu a přiměn k pokání. Může se tak stát mezi čtyřma očima nebo veřejně představitelem sboru. Jde o obviňování z hříchu, jak k němu dochází pod vlivem Ducha sv. a o kárání, jež z lásky provádí vyvýšený Kristus vůči své církvi a jednou bude provádět při posledním soudu. Bůh sám takto usvědčuje toho, koho přijímá za syna právě tak, jak to činí Zákon, když vede k pokání. **Jde o výchovné spasitelné usvědčování.**

kolazein – Doba mezi smrtí a posledním soudem je pro nespravedlivé naplněna tresty. Je tu náznak pozdějšího učení o mukách, jež musí snášet nespravedliví ještě před tím, než dojde ke konečnému jejich odsouzení.

Paideuein - Jedním z prostředků může být i tělesný trest. Utrpení, přijímané jako kárání nebeského Otce, staví věřícího do jedné řady s Kristem a má za cíl věčný život a účast na Boží svatosti. Trestání (*paideia*) není nic radostného, je bolestné a krušné, ale jeho ovocem je spravedlnost v pokoji Božím.

“Boží tresty jsou věřícímu zjevením Boží milosti, takže může přes všechny těžkosti mít jistotu vítězného překonání smrti a věčnou radost. Dokonce i satan musí sloužit Božím cílům [2 K 12:7], takže *vydání satanu k ztrestání* [1Tm 1:20], řecky *paideuesthai* = být

vychováván, nemá za účel konečnou zkázu, nýbrž nápravu prostřednictvím nemoci, tělesné slabosti a jinými bolestnými navštíveními (aby se učili nerouhat se).“¹⁹

1.5. Biblické hodnocení kouzel

Písmo svaté zavrhuje oba druhy magie, neboť má co do činění s nižšími nadpřirozenými bytostmi, případně se pokouší vynutit si něco užitím psychických a jiných sil bez ohledu na to, poslouží-li výsledek k Boží slávě, nebo ne. Právě náboženství spočívá v osobní zkušenosti s jediným Bohem. Věřící člověk se snaží žít podle jeho vůle, chodí s ním, modlí se k němu a přijímá životní okolnosti tak, aby jej oslavily.

Výše uvedené praktiky jsou posuzovány a odsuzovány na základě toho, že nevedou k oslavě Boha, naopak vedou k odpadlictví od Boha, spoléhají se a vyznávají na nižší síly atd. Důsledkem toho je život mimo Boha. To sebou přináší zvýšené riziko volby „nesprávné cesty“ a následné upadnutí do hříchu. Zlo (d'ábel) pak má volnější cestu k tomu, aby lidi ovládal a učinil nesvobodnými.

Ačkoliv se na mnoha místech v Písmu svatém hovoří přímo o odmítavém postoji k výše uvedeným praktikám, nacházíme zde i pasáže, které vyvolávají dojem, že Písmo kouzla a pověry podporuje. To se týká zejména prorockých řečí, vidění a zázraků (např. Ex 7: 10, Gn 41: 15-24) Písmo nikdy nepovažuje Boží divy za něco magického, tj. není při nich třeba zaříkávání, vzývání duchů nebo např. kouzel. Dar činění zázraků a prorocké řeči se obejdou bez pomoci kouzel a čarů, protože je zprostředkovává Boží přítomnost zcela bezpečně.

Vyvstává zde ale otázka, jak je to s lidmi, kteří Boha nikdy nepoznali? Žijí v odlišném prostředí, kde mají své bohy a uctívají je jako primární božstvo? Anebo, jak je to s lidmi, kterým byl křesťanský Bůh zvěstován, ale oni se rozhodli pro nějaký důvod neuvěřit? Mohou tedy od Boha odpadnout? Další otázkou je, kdo je schopen vymezit hranice božského a nebožského? Neboť boží zjevení u jednoho může být u druhého falešným viděním. Jak má člověk poznat, co přichází od Boha a co od d'ábla? A když si je člověk jist, jak si má být teprve jist druhý zjevením prvního?

¹⁹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 1109.

1.6. Čarodějnictví u mimobiblických národů

U nejstarších civilizací byla víra v nadpřirozené jevy neodmyslitelnou součástí pohledu na svět a tvořila součást dané kultury. Pro archaické kmeny a přírodní národy je charakteristické praktikování magie. Většinou tuto funkci zastával kouzelník, šaman či jiná autorita, u které se během života objevily zvláštní nebo nadpřirozené schopnosti. Magie je totožná s čarodějnictvím. Spočívá v přesvědčení, že ve věcech sídlí nadpřirozené síly, které lze pomocí promyšlené techniky využít pro lidské účely. Magie je tvořena přesně stanovenými rituály a obřady. Čarodějství souvisí s fetišismem a animismem. Pojem fetišismu použil poprvé francouzský badatel Charles de Brosses (1709-1777) v knize o Kultu fetišistických bohů. Fetiš vymezuje jako předmět, který získal magickou, aktivně působící moc a může působit na osoby či předměty, které s touto látkou přijdou do styku. Brosses se domníval, že fetišismus představuje nejstarší formu náboženství. O animismu poprvé hovoří Edward Burnett Tylor v knize Primitivní kultura. E. B. Tylor vycházel z teorie významného představitele evolucionismu Herberta Spensera, který hledal kořeny náboženských představ lidstva v kultu předků. Tylor nahradil kult předků vírou v existenci lidské duše, lat. anima. To znamená, že vše živé ve světě naplňují duchové, které je nutno zaklínat buď, aby byli učiněny neškodnými nebo, aby sloužili lidským potřebám. Podle Tylora představuje archaická víra v duši počátek vývoje náboženství. U mnoha mimobiblických a přírodních národů měla pozice čaroděje, mága, šamana, atd. čestné postavení.

Existenci víry v čarodějnictví dokládají mnohé starověké písemné památky pocházející ze starověkého Sumeru, Egypta, antického Řecka či ji dosvědčují římscí autoři. Postup, jak v případě obvinění z čarodějnictví postupovat je například uveden v Chammurapiho zákoníku. O čarodějnicích se také zmiňuje nejstarší známý řecký básník Homér. Podle mnohých pramenů byly čarodějové a čarodějnice nadány nadpřirozenou schopností ovlivňovat lidi, živé tvory i neživé věci. Proto na ně i u mnoha mimobiblických národů bylo názráno velice negativně. Lidé jim často přisuzovali zapříčinění mnohých katastrof, neštěstí i nezdarů všedních dní. V dochovaných pramenech jsou uvedeny i návody, jak čaroděje či čarodějnice poznat a jak se jim ubránit (například se lze bránit pomocí zařikávání, kouzlo

může být využito i proti čarodějům). Společné těmto významům je užití údajných nadpřirozených schopností či sil. Naopak různý je vztah k náboženství, magii, etice.

1.7. Vlastní pohled na termín čarodějnice

Z výše zmíněného výčtu čarodějů, čarodějnic a jejich vlastností mi vyplývá, že tyto jsou lidé, kteří mají určité, ne zcela běžné dispozice, schopnosti (parapsychologické). Ale vzhledem k tomu, že život nám dává i bere jen Bůh, tak tyto dispozice mají tyto lidé od Boha, proto si je troufám nazvat Božím darem. Jiná věc je, jak tyto lidé své dispozice rozvíjejí a své schopnosti využívají. Hned první přikázání zní: *„Já jsem tvůj Bůh, nebudeš mít jiného boha mimo mne“* [Ex 20:2-3; Dt 5:6-7]. Mohli být lidé odsouzení za čarodějnictví v rozporu hned s tímto prvním přikázáním? Věřící člověk se má obracet ve svém životě jen na Boha, nemá spoléhat ani na své síly ani na síly jiného, ale v dobru i zlu se obracet na svého Stvořitele. Pakliže lidé s těmito výjimečnými schopnostmi toto základní pravidlo křesťana dodržují, svých schopností ke svému prospěchu nebo k nepospěchu jiných nezneužívají (neboť jde o dar, dokonce Boží, a proto by s ním mělo být náležitě zodpovědně zacházeno), ale naopak v souladu s Boží vůlí využívají, potom jsou tyto stejnými věřícími jako ostatní. Nazvali bychom např. sv. Janu z Arku čarodějnicí? Nebo mnohé SZ proroky? Opakem by pak byla osoba, která se záměrně obrací a uzavírá spolek s jinými silami s cílem čarovat, dostat své vůle nebo prospěchu.

1.7.1. Vlastní pochopení problematického textu

Obsahem SZ i NZ jsou posvátné texty, na základě jejichž interpretace docházelo v průběhu mnoha staletí k utváření křesťanského dogmatu. Tyto texty napsali lidé, kteří byli vedeni Duchem svatým. Proto je „pravý význam“ (božský význam, podstata) obsahu těchto textů velice často zahalen do určitého tajemství a skrývá se za řadou symbolů. Klíčem k pravdě je víra. Božská pravda se u někoho zjevuje pomocí jednoduchosti, u někoho jiného zase pomocí logiky a složitých dogmat, a jsou i lidé, kterým se odkryje sama i bez interpretace textu. Božská pravda není kauzálním jevem, proto bychom měli být opatrní,

trpěliví a tolerantní k jejím možným způsobům odhalování a vynášení objektivních závěrů, z nichž se vždy vyvozují určité důsledky.

„Vydejte toho člověka satanu ke zkáze těla, aby duch mohl být zachráněn v den Páně“
Stěžejními verši v 1K 5 jsou verše 3-5. **Aby byly verše srozumitelné a nebyly zkresleny, je třeba si přečíst celou pátou kapitolu, která se týká případů nemravnosti a následného trestání viníka** (1Ko 5:1-13). V konkrétním případě jde o případ krvesmilstva. Někdo z obce žije s ženou svého otce. Obec o tomto poměru ví a trpí jej. Otův biblický slovník říká, že takovýto stav by nebyl trpěn ani mezi pohany, neboť i římské právo zakazovalo manželství mezi nepokrevními příbuznými. Jednalo se tedy o vážné porušení židovské a z ní vyplývající křesťanské morálky. Pavlovi jde o zachování disciplíny v rámci křesťanské svobody. Věřící mají kráčet ve stopách Ježíšova života. Když byl spáchán nějaký hřích, nemají mu přihlížet. Aby byla špatnost odčiněna, musejí věřící nejprve tento hřích slovy označit, uznat za hřích, proto se mají shromáždit, aby vyjádřili svůj nesouhlasný postoj s tím, co daný činí či učinil. Shromáždí se i proto, aby mohl být daný viník potrestán a později ospravedlněn. Hlavním smyslem tohoto citátu není trest, ale naopak výzva obci a stanovisko, že hříšník má být na konci časů zachráněn a dojít spásy.

O způsobu, jakým má být viník potrestán nejsem zcela určitě přesvědčena, ovšem s klidným svědomím souhlasím s níže vybranými interpretacemi theologů, kteří se shodují v jediné možnosti, a to na vyloučení hříšníka z obce. O možnosti upálení, tím spíše upálení za živa, jako spravedlivého trestu za nejtěžší hřích, bych přemýšlela až na posledním místě. Má volba je ale ovlivněna tím, že 1) nesouhlasím s tresty smrti. Naproti tomu středověká společnost útrpného práva používala a tresty smrti byly dané zákonem, a tedy běžně používané a přijímané. 2) Nejsem si jistá, co je pro mne nejtěžším hřichem, pravděpodobně úmyslná vražda. V případě úmyslné vraždy nebo více vražd si někdy nejsem na sto procent jista, zda-li by si odsouzený nezasloužil trest smrti. Možná středověká společnost vyznávala jiné hodnoty. Něco jiného je ale vyznávat určité hodnoty a něco jiného uskutečňovat je. Něco jiného je soudit a něco jiného odsoudit. Život nám dává Bůh, tak bych i jeho odnětí nechala raději na Něm.

Na mnoha místech se v NZ mluví o tom, že nenechá-li se člověk vést Duchem svatým, spěje k smrti, tím se ale nemyslí smrt fyzická, nýbrž smrt duše. Smrtí duše rozumím znečištění či poskvrnění duše. Páchá-li člověk zlo, jeho duše se stává těžká a neprůhledná, a

on už skrz svou duši nevidí, neví co chce, ztrácí sám sebe, tedy svoji svobodu rozhodovat se pro dobré a zlé. I když NZ ze SZ vychází, přeci jen dochází v NZ k určitému posunu vyznávaných hodnot, což se projevuje ve všech oblastech lidského života. Ježíš Kristus přichází a s ním i milost, odpuštění a spása. Proto nelze vykonávat soudy či tresty ve světle starozákonních měřítek.

Z dalších cizojazyčných interpretací vyplývá, že je přinejmenším sporná interpretace, jakožto fyzické likvidace viníka, který se dopustil krvesmilstva. Myslím také, že existuje mnoho lidštějších a vyšších způsobů, jak dojít k očištění duše, než jen barbarským upálením těla. Proč například inkvizitoři nepodrobili lidi obžalované z čarodějnictví exorcismu?

Církevní inkvizice soudila případy „čarodějnictví“ zpočátku jako lehčí herezi, později jako zločin horší než je hereze, také jako zločin modloslužby. Nakonec na odsouzené z čarodějnictví svedla veškeré zlo a špatnosti světa. V NZ se odvolávala a soudila čarodějnictví dle textu, ve kterém se mluví o případech hrubé nemravnosti, a odsoudila je dle zločinu krvesmilstva. (Biblický slovník Adolfa Novotného definuje krvesmilstvo: „pohlavní styk s nejbližším příbuzným nebo s dobytčetem, zvrácenost pohanů, kterou SZ přísně zakazuje, ježto souvisela s pohanskými rituály“). Jakou má spojitost čarodějnictví s krvesmilstvem? Neboť v nejstarším pramenu, kterou je Bible svatá, je krvesmilstvo a čarodějnictví od sebe odděleno. Až později bylo čarodějnicím přiřknuto krvesmilstvo, jako jedna z dalších ohavností, které páchaly. Apoštol Pavel čarodějnictví řadí vedle modlářství a mezi nejtěžší prohřešky křesťana, nikde ale přímo nehovoří o fyzické likvidaci lidí, kteří se dopustili nejzávažnějšího hříchu. Z interpretací vyplývá, že to má být vždy vyšší moc, která potrestá hříšníka, a to i v případě spáchal-li smrtelný hřích.

1.8. Exorcismus

Exorcismus pochází z řeckého *ἐξορκισμός* (ós), tj. vyhánění. Jedná se o náboženský úkon, jímž se z lidí, zvířat či věcí, označených za posedlé, vyhání d'ábel nebo jiné zlé síly. Tato myšlenka je velice stará a je i v současnosti součástí obřadů mnoha náboženství.

Nový zákon předpokládá existenci démonů jako samozřejmost a nejen evangelia, nýbrž i různé části zvláště Pavlových listů (např. Ř 16: 9; Ef 6:12) obsahují rady ohledně obrany před vlivem zlého. Od samého počátku tak víra ve zlé duchy a osvobození člověka z jejich vlivu tvoří součást křesťanské nauky a i dnes exorcismus v určité podobě praktikují jak katolíci, tak některé protestantské církve. Ježíš podle líčení evangelií pomocí exorcismu kromě přímé posedlosti zlem uzdravoval i rozličné nemoci. Vyhánění zlých duchů však tvoří součást rozličných zpráv o Ježíšově činnosti (např. Mk 1:39). V jednom z líčených příběhů Ježíš vyhání z člověka celou legii démonů (Mk 5:1-20). Moc vyhánět zlé duchy dostávají od Ježíše i jeho učedníci (Mk 3:15).

V počátcích křesťanství byla víra v existenci démonů a nezbytnost exorcismu rozšířena. Služba exorcisty byla jedním z nižších svěcení a podle všeho byla na konci 3. století velmi rozšířená. V této době také obřad exorcismu tvořil (a v katolické církvi dodnes tvoří) součást katechumenátu a křestní liturgie. Církevní spisovatelé prvních století (např. sv. Antonín Poustevník, sv. Cyril Jeruzalémský a sv. Jan Zlatoústý) označují za nejjednodušší a nejběžnější prostředek proti zlu (tj. exorcismus) znamení kříže. Mezi další prostředky obrany proti zlému byly a zůstávají považovány v církvi Ježíšovo jméno, svěcená voda a požehnané předměty.

Exorcismus tvoří i dnes součást katolické nauky a liturgie. Rozlišuje se přitom tzv. malý a velký (někdy též slavný) exorcismus. Jako malý exorcismus se označuje obřad, jímž se katechumen při křtu zříká ďábla, všeho, co působí a čím se pyšní (tento obřad tvoří také součást tzv. obnovy křestního slibu). Pro vykonávání velkého exorcismu je biskupem pověřen zvláštní kněz, zvaný též exorcista.

Průběh velkého exorcismu stanovuje z roku 1999 revidovaná část Římského rituálu *De exorcismis et supplicationibus quibusdam*. V katechismu katolické církve se píše, že exorcismus je zaměřen na vymítání zlých duchů nebo vymanění z ďábelského vlivu, a to skrze duchovní pravomoc, kterou Ježíš svěřil své církvi. V současné praxi se klade velká pozornost, aby posedlost zlým nebyla zaměněna s psychickou chorobou.

Pravoslaví má vlastní tradici vykonávání exorcismu. Většina starých protestantských církví exorcismus nevykonává. V letničních církvích, případně v charismatickém hnutí existuje praxe vyhánění zlého a přikládá se jí určitá pozornost.

Exorcista je kněz pověřený biskupem většinou na dobu určitou, aby prováděl na území diecéze tzv. velký exorcismus. Kompetence exorcisty a možnost užití exorcismu stanovuje a omezuje na jedné straně kanonické právo, na druhé Římský rituál. Mezi kněze, kteří jsou známí jako exorcisté nebo působili na našem území, patří Gabriele Amorth, Vojtěch Kodet, James J. LeBar či Elias Vella.

II. Dějinný pohled - Pronásledování čarodějnictví v pozdním středověku a raném novověku

2.1. Recepce čarodějnictví

Víra v čarodějnictví je v rozličné podobě přítomná v mnoha kulturách, je vlastní zvláště kulturám indoevropským a i v dnešní době přežívá, jak ve vyspělých, tak v primitivních společnostech. Fenomén čarodějnictví, jak již bylo výše naznačeno, mělo v různých dobách, na různých místech a v různých společnostech trochu odlišný význam. Také ti, co jej

praktikovali dosáhli na různých místech jiného společenského statusu. Ve středověké Evropě vztah k čarodějnictví úzce souvisel s postojem církve.

Doklady o pronásledování osob obviněných z čarodějnictví lze nalézt již v antickém světě, který měl mimo jiné značné znalosti démonologie. Soudní případy s čarodějnicemi ovšem nebyly v této době nikterak častými. S příchodem křesťanství se čarodějské pohanské rituály, původně běžně přijímané, začaly provádět tajně. Církev se vymezila vůči veškerým pohanským, okultním a magickým praktikám negativně. Osoba, která takovému praktiky užívala, byla nazvána čarodějnící či čarodějem. Čarodějnictví bylo v průběhu křesťanských dějin hodnoceno dvěma hlavními negativními stanovisky. Za prvé, že čarodějnictví je pověra a klam, a jedná se o nekřesťanské učení. Toto stanovisko zaujímali například církevní Otcové, sv. Bonifác nebo Karel Veliký. Církev ve starověku se přikláněla spíše k tomuto stanovisku. Za druhé, že čarodějnictví je nebezpečné zlo, proti kterému je třeba bojovat. K tomuto stanovisku se církev přiklonila v následujících stoletích .

Čarodějnictví začalo být spojováno s herezí, se Satanem a jinými protibožskými silami. Víra v čarodějnictví se opět začala šířit křesťanskou Evropou. Určitou myšlenkovou platformu pro rozvoj představ o čarodějnictví vytvořila scholastická filosofie a teologie, v jejímž rámci se rozvíjela také angeologie a démonologie. Například existenci čarodějnictví a jejich spojitost s démony dosvědčuje ve svém stěžejním díle *Summa theologie* scholastický učenec Tomáš Akvinský. Postupně převládl v církvi názor, že čarodějnictví je spojeno se službou ďáblu, a tedy odmítnutím Boha.

Fenomén čarodějnictví vrcholil v době pozdního středověku, kdy o čarodějnicích kolovaly nesčetné představy, převzaté ze starších obrazů, které byli v lidech velmi živé. „Čarodějnictví údajně spočívá v uzavírání tajných spolků s nečistými nadpřirozenými silami s cílem čarovat a škodit. Čarodějové a čarodějnice užívali rituálů a magických formulí k očarování, uřknutí nebo uhranutí lidí i zvířat, k vyvolávání rohatého boha nebo bohyně matky. Při pochmurných obřadech (černé mše) někdy posedlí uzavírali spolek s ďáblem, jemuž slibovali vlastní duši výměnou za nadpřirozené schopnosti. Na venkově bujelo dědictví starých antických kultů, tzv. sabbaty neboli shromáždění, na nichž se od půlnoci do svítání zpěvy a tanci vzýval satan – ďábel.“²⁰ Proti těmto údajným praktikám, které se nebezpečně šířily a ohrožovaly moc církve, se postavili církevní představitelé. Byly ustaveny soudní tribunály a na konci 12.

²⁰ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1992. s. 1111.

století se ke slovu dostala inkvizice. Od pozdního středověku až do 18. století dochází v Evropě k silnému boji proti čarodějnictví, který přerostl v tzv. čarodějnické procesy. Největší pronásledování čarodějnic nastal v Evropě v 17. století.

Je třeba říci, že obvinění z čarodějnictví se často stávalo spolehlivým prostředkem, jak se obohatit na majetku, jež byl odsouzenému zkonfiskován (majetek se rozděloval mezi světskou i duchovní vrchnost, pod jejichž pravomoc obviněný spadal, pochopitelně jistý bonus získal i udavač). Čarodějnické procesy se stávaly jen záminkou a přitom výborně fungujícím prostředkem, jak se zbavit osob, které se z jakýchkoliv důvodů staly nepohodlnými či nebezpečnými pro jedince anebo skupiny.

2.2. Vznik a úloha inkvizice

Inkvizice, pochází z latinského *inquisitio* = vyšetřování, *inquirere* vyhledávat, pátrat. Inkvizice byla mimořádnou institucí (soudem) v záležitostech víry, která se snažila vypátrat a vyšetřovat lidi zastávající a šířící bludné (kacířské) učení.

Samotný vznik inkvizice je do značné míry ovlivněn snahami papežů, kteří z předchozích bojů o investituru vyšli vítězně. Tím došlo k mocenské převaze duchovní moci nad světskou. Inkvizici zprvu šlo o potlačení kacířských hnutí, především Albigenských, které se zejména ve 13. století stavěly proti římské církvi. Kacířství (hereze) znamená odchylku od oficiální církve v oblasti věrouky a kultur. Herezí, kterou inkvizice soudila, se chápalo tvrdošíjně setrvávání v názorech, které odporují učení katolické církve. Hereze pochází z řeckého *hairesis* = výběr, volba, vybírat si, být náchylný. Blud byl považován za *crimen lesae maiestatis*, tzn. za nebezpečí vůči jednotě a klidu říše. Proto byl trestán nejtěžšími tresty- vyhnáním, deportací a také smrtí. Heretik je pomýlený křesťan, česky kacíř (z německého *Quetzer* = žvanitel, hanobitel). Herezi soudily, jak církevní, tak světské soudy.

Nelítostné tažení církve proti kacířům vedlo k zavedení inkvizice, kdy mohl být každý, kdo byl jen trochu podezřelý z vyznávání kacířských názorů, podroben mučení. „Značný podíl na boji proti kacířství měly mnišské řády, především dominikáni a z části františkáni.

Dominikáni došli k závěru, že nejenom kacíři, nýbrž i čarodějnice se pod ďáblovým vedením dokázali zorganizovat v zákeřnou a nebezpečnou sektu.²¹

Zpočátku byla zavedena biskupská inkvizice, která se ukázala v boji proti narůstajícímu sektářskému hnutí málo účinná. Posléze byla zavedena papežská inkvizice, ta se měla pod přímým vedením římských papežů stát účinnou zbraní v boji proti kacířství, ale i prostředkem k posílení mocenských pozic představitelů církve na úkor světských vládců. Římská inkvizice byla kongregace římské a obecné inkvizice (*Congregatio Romanae et universalis Inquisitionis*), byla též nazývána jako římská inkvizice nebo Svaté officium. Tuto kongregaci založil 21. července papež Pavel III. bulou *Licet ab initio*. Nově vzniklý mechanismus papežské inkvizice se projevil především zakládáním zvláštních soudních tribunálů. Ty pak, ve srovnání s dřívější soudní praxí, disponovaly nesrovnatelně tvrdším a bezohlednějším postupem vůči obviněným.

Hlavním úkolem této instituce byla ochrana katolického učení před herezemi. Římská inkvizice existovala až do roku 1908. V roce 1908 byla přejmenována na Posvátnou kongregaci Svatého officia, z ní se pak vyvinula dnešní Kongregace pro nauku víry. Účinným nástrojem inkvizice se stala tortura, která byla používána v celé středověké justici. V roce 1252 ji povolil při vyslýchání lidí podezřelých z kacířství používat Inocenc IV.

2.2.1. Tresty za čarodějnictví

Trest za čarodějnictví byl většinou smrt, dále pobyt v žaláři, pokuta, vyhnanství, zbičování, veřejné hanobení (např. nošení ostudného šatstva či symbolu na šatstvu). O pozdně středověkém a raně novověkém evropském trestním právu je možno se dočíst v díle Dějiny státu a práva. „Hojně byl užíván trest smrti, a to různými způsoby: oběšení (při krádeži), stětí (za vraždu), upálení za živa (za čarodějnictví, žhářství), zahrabání za živa (za čarodějství ženy), lámání kolen (za násilné smilstvo), vláčení ulicemi a lámání kolen (za úkladnou vraždu). Někdy byl vykonán i trest na mrtvém...“²² „Zločiny proti náboženství, především

²¹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 27.

²² MALÝ, Karel, SIVÁK, Florián. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*. Jinočany : H a

čáry, čarodějnictví, kacířství, se trestaly upálením.“²³ „Předmětem trestního postihu bylo především rouhání a čarodějnictví, které se však naprostou převahou u nás objevovalo a trestalo v souvislosti s delikty namířenými proti životu a zdraví (travičství, usmrcení plodu.)²⁴ Trest byl vykonáván na základě místních poměrů, většinou se jednalo o smrt určenou kacířům (upalování, kamenování).

2.3. Kacíři a čarodějnice

Kacíři, na rozdíl od čarodějnic, dle církevních ideologů, směřují k dalekosáhlejším a nebezpečnějším cílům. Kacířům jde o svržení vládnoucí církve a ustanovení vlastní d'ábelské organizace, zatímco čarodějníci a čarodějnice se věnují jen drobnému škůdcovství. Církev je odsuzovala a trestala, avšak až do 14. století nemělo pronásledování čarodějnictví masový charakter. Procesy s čarodějnicemi probíhaly u světských i církevních soudů. Patřily pod záležitosti tzv. smíšené jurisdikce. Mnozí římské papežové, v prvních dvou stoletích existence inkvizice, zdůrazňovali druhořadý charakter těchto procesů. Inkvizice měla zasáhnout jedině v případech, kdy šlo v procesech s věštcí a čarodějnicemi o kacířství.

Postupně si inkvizitoři uvědomili, že v očích řadových křesťanů, kteří nemají a nemohou mít ujasněné otázky věrouky, je nepochopitelné, proč církev upaluje lidi na hranici pro trochu odlišné názory v otázce víry. A tak přesvědčili tyto řadové křesťany, že kacířství způsobuje škody na majetku, zdraví a životě. Zaměřili se přitom na čarodějnictví, neboť o reálnosti čarodějnictví byli věřící v drtivé většině přesvědčeni.

Aby se případy kouzelnictví a čarodějnictví staly předmětem hromadného pronásledování a podléhaly inkvizici, musely se jasně vyznačovat kacířstvím. Důležitým prvkem kacířství je tajná, spiklenecká organizace. Hlavním aspektem čarodějů a čarodějnic je uzavřená smlouva s d'áblem. Tím se ale ještě nestávají kacířskými. Inkvizitoři tuto organizaci vymysleli; čarodějnice a čarodějníci byli podle církve d'ábovými vojáky, tzn., že patřili k d'áblu shromáždění, kterým byly mýtické reje čarodějnic.

H, 1993. s. 221.

²³ MALÝ, Karel, SIVÁK, Florián. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*. Jinočany : H a H, 1993. s. 241.

²⁴ MALÝ, Karel, SIVÁK, Florián. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*. Jinočany : H a H, 1993. s. 219.

Řada inkvizitorů zdůrazňovala, že vedle zločinů kacířské povahy, se čarodějnice při své ohavné činnosti dopouštějí i dalších hříchů a přestupků, jako je vraždění malých dětí, zvrácené smilstvo, rouhání, vyvolávání nemoci, smrt lidí či zvířat, ovládání lidí. Byly tu zastoupeny i živelné pohromy, nepřízeň počasí; nešťastné a neobjasněné případy, a ve středověku také časté epidemie moru a jiných nemocí. Představa o čarodějnické sektě úzce souvisí s tvrzením, že čarodějové a čarodějnice se pod ďáblovou záštitou údajně setkávají na orgiastických shromážděních, na takzvaných čarodějnických sabatech. B.Šindelář, existenci těchto sabatů vysvětluje následovně. „Ke vzniku představy o sabatech přispěly pravděpodobně rozličné rozpustilé zábavy, na nichž osoby obojího pohlaví zpravidla hodně jedly, pily a tančily a kde pak vlivem obecného rozjaření, vyvolaného zvýšenou spotřebou alkoholu, docházelo nezdůvodnitelně k roztodivným výstřednostem a nevázanostem včetně pohlavních excesů.“²⁵

2.4. Žena – čarodějnice?

Z čarodějnictví byly obviňovány především ženy, menšinově muži, ale ani děti nebyly uchráněny od mučení. Mohly se zachránit jedině výpovědí proti vlastním rodičům. Proč byly obviňovány především ženy? To odpovídalo církevní tradici, která se dívala na ženu jako na původkyni „dědičného hříchu“. Autoři Kladiva na čarodějnice to vysvětlovali tím, že ženy jsou daleko více než muži pověřivé, pomstychtivé, ctižádostivé, prolhané, vášnivé, nenasytné ve smyslnosti apod.

Oprávněnost svých tezí hledali autoři Kladiva, Sprenger a Institoris, u biblických citátů, nahodilých citátů řeckých a římských antických filozofů a později i u církevních autorit.

Z úryvků Kladiva na čarodějnice:

„ Přirozený důvod je ten, že je žena hříšnější než muž, je zřejmý z jejích mnohých ohavností. Mělo by být poznamenáno, že při stvoření první ženy došlo k závadě, protože byla stvořena ze zahnutého žebra...A pro tuto vadu bude vždy nedokonalým tvorem, vždy bude podvádět... Slovo žena (čili femina) pochází od fe a minus, protože je vždy slabší v držení a uchovávání víry. A toto, pokud jde o víru, pochází z její vlastní přirozenosti...A skutečně, právě tak, jakou

²⁵ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 31.

jsou kvůli své první vadě ve svém rozumu náchylnější zřeknout se víry, tak kvůli své druhé vadě spočívající v neuspořádaných hnutích své mysli a vášních vyhledávají, vymýšlejí a uskutečňují různé pomsty, buď za pomoci čarodějnictví, nebo jinými prostředky. Ženy mají rovněž slabou paměť a jejich vrozenou špatnou vlastností je to, že nejsou ukázněné a konají podle svých vlastních popudů, aniž by si uvědomovaly, co je správné, a to je všechno, co se naučily a co mají na paměti...A protože jsou slabé, shledávají, že se samy snadno a potají oddají čarodějnictví...Protože jsou slabší jako duši tak tělem, není překvapující, že spíše podléhají čarodějným kouzlům...Žena se neovládá, ale následuje své vlastní pohnutky, dokonce až k své vlastní zkáze...Téměř všechna království světa byla rozvrácena ženami.Trója, vzkvétající království, byla zničena kvůli únosu jediné, Heleny, a padlo mnoho tisíc Řeků. Království Židů trpělo mnohým neštěstím a zkázou kvůli prokleté Jezabel a její dceři Atalii, královně Judeje, která způsobila, že byli zabiti synové jejího syna, takže po jejich smrti mohla vládnout sama, každý z nich byl zabit. Království Římanů snášelo mnoho špatného kvůli Kleopatře, královně egyptské, té nejhorší z žen. A tak je tomu s ostatními. Proto není žádný div, jestliže svět nyní trpí špatností žen... A protože je od přírody lhářkou, její řeč žahá, když nás chvílí. Proto je její hlas jako píseň Sirén, které svým sladkým hlasem omámí ty, kteří je mívají, a zabijí je... A Evin hřích by nepřinášel smrt naší duši a tělu, kdyby nepřešel na Adama, k čemuž ho svedla Eva, ne ďábel, proto je ona horší než smrt. Hořčí než smrt také proto, že smrt je přirozená a ničí pouze tělo, avšak hřích, který pochází od ženy, ničí duši odepřením milosti a vydává tělo trestu za hřích. Hořčí než smrt také proto, že tělesná smrt je přímý a strašlivý nepřítel, ale žena je nepřítel lstivý a skryt....A když se řekne, že jejich srdce je síť, hovoří se o nespočetném zlu, které panuje v jejich srdcích... A jejich ruce jsou pouta k poutání...Hříšná žena díky své přirozenosti rychleji zakolísá ve své víře a následně se rychleji zřekne víry, což je kořenem čarodějnictví...Nad hříšnými ženami vládou tři obecné hříchy, tedy nevěra, ctižádost a chtíč...Veškeré čarodějnictví pochází od hříšného chtíče, který nelze v ženách nasycit. Proto, aby uspokojily své žádosti, spojují se dokonce i s ďábly...V důsledku toho je lépe hovořit o kacířství čarodějnic než čarodějů, neboť tento název pochází z té početnější části.“²⁶

2.4.1.Malleus maleficarum

²⁶ SPRENGER, Jacob, INSTISTORIS, Heinrich. *Kladivo na čarodějnice*. Praha : Levné knihy KMa, 2006. s. 219-229.

Z lat. *malleus* = kladivo, sekyra; *malefació* = činit zle, škodit. Jedná se o latinsky psaný teologický kodex pojednávající o významu čarodějnictví. Byl vydán poprvé tiskem ve Štrasburku roku 1486. Hlavní podíl na jejím sepsání měl inkvizitor Jindřich Institoris a Jakub Sprenger.

Tato kniha má tři části. První díl pojednává o d'áblu, čarodějnicích, čarodějích a o jejich realnosti. Druhý díl se zabývá metodami a pakty čarodějnic, projevy čarodějnictví a obrana proti nim. Třetí díl slouží inkvizitorům jako pomůcka, jak postupovat při vyhledávání osob podezřelých z čarodějnictví, procesu s nimi, usvědčení a trestech. V otázce užití tortury je Kladivo tvrdší než v té době platné zákony. Podle světského práva se nemělo mučení opakovat absolvoval-li podezřelý všechny stupně tortury a nedoznal-li se. Naproti tomu autoři Kladiva ospravedlňují tuto denunciaci jako výjimečně nezbytnou. *Malleus maleficarum* byla kniha určena pro soukromé účely, nikdy nenabyla účinnosti zákona. Církev ji oficiálně neuznala. Přesto se stala velmi populárním dílem a sloužila inkvizitorům jako slabikář, na základě jejíž zásad a pravidel vykonávali svůj úřad. Tato kniha byla vydána v zemích po celé Evropě, nezáleží na tom, zda se jednalo o zemi protestantskou či katolickou. Čarodějnictví bylo díky této knize také více ztotožňováno se světem žen.

2.5. Masové pronásledování čarodějnictví

Ve druhé polovině 14. století, měla již církev velmi přesnou koncepci o existenci kacířské sekty kouzelníků a čarodějnic. Pronásledování nabylo masového charakteru honu na čarodějnice po vydání buly *Summit desiderantes affectibus* vydané r.1484 papežem Inocencem VIII, který zrušil rozhodnutí Alexandra IV. a uložil inkvizitorům podniknout rozhodné kroky proti všem, kteří vzývají d'ábla. V roce 1487 význam a moc buly dovršil známý spis Kladivo na čarodějnice.

Hon na čarodějnice, procesy a upalování obviněných z čarodějnictví trvaly od druhé poloviny 15. do druhé poloviny 18. století. Na vyhlazení kacířství a čarodějnictví se ve velké míře podíleli představitelé scholastické učenosti, kteří se obzvláště od 13. do 15. století, pustili do rozboru podstaty problémů kacířství a čarodějnictví. Scholastičtí teologové razili názor, že čarodějnictví je v mnohém ohledu horší než kacířství. Poučovali lidi o tom, že mezi

čarodějnicemi a démony dochází k uzavírání smlouvy. Smlouva s ďáblem se pak na dlouhou dobu stala nedílnou součástí věrouky římské církve. Církevní autority začaly upozorňovat lid na sílící moc ďábla a jeho cíl zničit křesťanský svět. Všemohoucnost Boha, naděje a láska se ocitly ve stínu strachu z ďábla, démonů, pekla. „Nejvlivnějším propagátorem víry v démony byl nepochybně Tomáš Akvinský.“²⁷ Narůstající strach z vlivu a moci démonů se stával víceméně charakteristickým rysem vrcholného středověku.

Masový hon na čarodějnice byl jedním z nejhorších projevů libovůle vládnoucích tříd ve feudální společnosti. Posléze se stal hlavním předmětem útoků nastupující buržoazie. Za jak složitých okolností došlo ve středověku ke vzniku a k rozšíření čarodějnických procesů v evropských zemích, píše B.Šindelář: „K masovému pronásledování čarodějnic rozhodujícím způsobem přispěla představa určité skupiny středověkých scholastiků a inkvizitorů o údajné rostoucí úloze ďáblůve ve světě na úkor jakoby stále více ohrožované a chabnoucí pozice boží.“²⁸ Obrovský podíl na vzniku a masovém šíření čarodějnických procesů měly náboženské představy. „Víra v ďábla, magii a čarodějnice je ostatně neodmyslitelnou součástí všech existujících náboženských učen, vyznačujících se systémem zafixovaných fantastických představ, znemožňujících lidem objektivní poznání reality světa, který je obklopuje, v němž pracují a žijí.“²⁹

Čarodějnické procesy se staly nástrojem feudálních vládnoucích tříd, proto se staly obětmi procesů většinou příslušníci nepriviligovaných tříd. O život přišli mnozí z řad měšťanstva a venkovského obyvatelstva. Mezi nimi dominovaly především ženy, a to kteréhokoliv věku. Popravováni byli však i mnozí z řad aristokracie, duchovní autority (kněží, řeholnice), ba dokonce i malé děti.

2.6. Stručné dějiny pronásledování čarodějnictví v zemích Koruny české

²⁷ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 170.

²⁸ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 219.

²⁹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 220.

V Království českém se zavedení inkvizice dosti dlouho a úspěšně bránili, papežská inkvizice zde vznikla až v roce 1318. Inkvizice neměla v našich zemích ani po jejím zavedení pevné postavení. Setkávala se zde s odporem, jak ze strany lidu, tak ze strany mnoha představitelů feudální třídy. V průběhu husitského revolučních hnutí u nás inkvizice téměř zanikla.

Až do počátku 16.století měly čarodějnické soudní případy tragický konec poměrně zřídka. Výjimku tvoří vývoj ve Slezsku, kde čarodějnické procesy končily podstatně tragičtěji než v Čechách a na Moravě. Vysvětlení k tomu podává B.Šindelář následovně: „Husitství se zde nedokázalo dostatečně hluboko prosadit, takže vratislavské biskupství i knížectví zůstaly v podstatě věrně římské církvi, a proto si zde inkvizice dokázala uchovat své staré pozice.“³⁰ Naše soudy byly v případech čarodějnictví vedeny především akuzační formou soudního procesu, která v naší soudní praxi stále existovala a měla pevné kořeny. Naproti ní stála inkviziční soudní praxe, která u našich městských soudů zdomácněla až od konce 16. století, což souviselo s pronikáním římského práva do naší justice. Soudní řízení na akuzačním principu mohlo být zahájeno jedině na základě písemné žaloby podané poškozeným u soudu, v níž se poškozený domáhal potrestání obžalovaného. „Přístup akuzačního procesu k otázkám čarodějnictví měl značnou zásluhu na mírném průběhu čarodějnických procesů až do doby, kdy se inkviziční způsob vedení procesu před světskými instancemi začal prosazovat i v naší justici.“³¹ Při akuzačním způsobu vedení procesu se stejně jako při inkvizičním způsobu vedení procesu používala tortura, ale mnohem méně často.

V průběhu třicetileté války docházelo k obžalobám z čarodějnictví a následnému odsouzení k trestu smrti ojedinele, šlo o individuální případy, skupinové popravy čarodějnic se u nás v jediném dni nevyskytovaly. Výjimku tvořila vlna prudkého pronásledování v letech 1639-1651 v niském knížectví ve Slezsku. Usuzuje se, že za těmito slezskými procesy stály snahy vedoucích katolických činitelů odstranit protestantské přívržence z těchto území, kteří se zejména v závěru třicetileté války snažili získat maximální náboženské výhody na tomto Slezském katolickém území. „Příznačné bylo, že která města se v průběhu válečných let dostala pod správu švédských velitelů, tam podobně jako v Německu nedocházelo zpravidla k čarodějnickým procesům vůbec.“³²

³⁰ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 170.

³¹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Čarodějnictví a jeho pronásledování u nás do r. 1526*. Praha : SPFFBU, 1981. s. 177.

³² ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 182.

Nejhorší čarodějnické procesy se u nás od konce třicetileté války odehrály zejména ve Slezsku a později na severní Moravě. Honem na čarodějnice bylo v letech 1651-1684 nejhůře postiženo jesenické panství ve Slezsku, součást niského knížectví. Největší hromadná poprava z jesenických procesů vůbec se konala 12.září roku 1651, kdy bylo naráz upáleno devět odsouzců. V oblasti severní Moravy docházelo k čarodějnickým procesům z obdobných důvodů jako ve Slezsku. Tamní, především venkovští poddaní byli evangelického vyznání. Ti často protestovali proti růstu poddanských povinností a proti tomu, že je vrchnost násilně nutila přestoupit ke katolictví. Dalším důvodem byla možnost obohatit se na majetku zámožnějších odsouzců. Císař Leopold I. trval na provedení protireformace v monarchii, především v zemích Koruny české. Věřil v existenci čarodějů a čarodějnic a byl pro jejich tvrdé a nemilosrdné pronásledování, jemuž sám poskytoval plnou osobní podporu.

V oblasti severní Moravy se stal nejobávanějším soudcem slezský rodák Jindřich František Boblig z Edelstadtu. Boblig se stal nechvalně známou osobností, který od roku 1678 působil jako předseda zvláštního inkvizičního tribunálu specializovaného na pronásledování čarodějnic ve Velkých Losinách a v Šumperku. Mezi jeho nejznámější oběť, spadající do čarodějnických procesů, patří vážený šumperský děkan Kryštof Alois Lautner. I přesto, že se tento katolický duchovní těšil vážností a oblibě tamních obyvatel, byl ze zjištěných důvodů Bobligem nařčen a obžalován z čarodějnictví. Několik let byl vězněn, posléze mučen a koncem září 1685 ve věku třiašedesáti let upálen za živa na hranici. Boblik ve Velkých Losinách a v Šumperku působil šestnáct let a přivedl v té době na popraviště na stovku nevinných lidí, namnoze žen. „Vedle slezských procesů náležel severomoravský hon na čarodějnice k těm nejhorším a nejsurovějším, jaké se u nás vůbec odehrály.“³³ Masové pronásledování čarodějů a čarodějnic se v naší zemi projevilo jen na poměrně nevelké rozloze, na severu Moravy a v části Slezska, šlo víceméně o lokální záležitost, která však na druhé straně měla pro svou neobvyklost a krutost, nemalý vliv na mentalitu tehdejšího obyvatelstva.

Od začátku 18. století začaly v našich zemích procesy s čarodějnicemi v soudní praxi ustupovat do pozadí, přestože tehdy bylo v platnosti nové útrpné a hrdelní právo císaře Josefa I., takřčená Josefina .

³³ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 210.

2.7. Inkvizice v jednotlivých evropských zemích

2.7.1. Španělská inkvizice

Inkvizice španělská tvořila zvláštní kapitolu v dějinách inkvizice a nabyla odlišného rázu než inkvizice papežská. Vznikla z požadavku Ferdinanda V. Aragonského a Isabelly Kastilské, kteří se stali představiteli nově spojeného španělského království. Tento nový pár začal po sjednocení království usilovat také po sjednoceném náboženství. Menšiny byly doposud ve Španělsku obecně tolerovány. Jednalo se zejména o židovské menšiny a potomky muslimských Maurů. Papež Sixtus IV. zde původně inkviziční instituci vytvořit nechtěl, ale z politických důvodů své rozhodnutí změnil. Inkvizice zde nakonec byla schválena papežskou bulou roku 1478. Španělská inkvizice se stala na papeži téměř nezávislou institucí. Papež zde pouze formálně schvaloval hlavního inkvizitora navrženého panovníkem. Inkvizitoři měli vyhledávat tzv. *conversos*, tj. nově pokřtěné Židy a potomky Maurů, kteří sice z nátlaku ke křesťanské víře konvertovali, ale nadále potajmu vyznávali a praktikovali své původní náboženství. Pro stát, který byl neustále ohrožován útoky zvenčí, zejména vpády Turků, se židovské a maurské menšiny staly vnitřním ohrožením. Roku 1480 jmenoval Ferdinand V. první španělské inkvizitory. Nejznámějším a nejkrutějším inkvizitorem se stal Tomas de Torquemada, kterého ustanovil papež Inocenc VIII. Inkviziční činnost vyvrcholila roku 1492 dekretem Ferdinanda V. a Isabely Kastilské o vyhnání Židů ze Španělska. „Roku 1492, po zániku posledních zbytků maurské moci, byli Židé za vlády katolických panovníků Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského ze Španělska vyhoštěni. Vyhnaní se po strastiplném putování, při němž tisíce lidí zahynuli, usídlili většinou v Portugalsku, dnešním Turecku a severní Africe.“³⁴ Dekret nařizující vyhnání byl odvolán až roku 1858. Inkvizice ve Španělsku sloužila také na potlačování protestantství a v 18. století také proti encyklopedistům a osvícenství. Čarodějnictví zde nebylo na rozdíl od jiných evropských zemí v zájmu inkvizice. Španělská inkvizice byla zrušena za napoleonských válek, tj. roku 1808-1812, znovu pak byla zřízena Ferdinandem VII. Definitivního zrušení došla roku 1834.

2.7.2. Portugalsko

³⁴ SADEK, Vladimír. *Židé, dějiny a kultura*. Praha : Židovské muzeum v Praze, 1997. s. 22.

V Portugalsku se až do 16. století udrželo využívání biskupské inkvizice, která byla mírnější a ohleduplnější než inkvizice papežská. K určité změně došlo za situace, kdy židovští uprchlíci vypuzení ze Španělska po roce 1492 hledali útočiště právě v Portugalsku. Portugalsko bylo katolického vyznání. V roce 1536 byla v Portugalsku nakonec zřízena papežská inkvizice, která zde zaujala stejné stanovisko jako v sousedním Španělsku. Hlášení úřadům měly být osoby vyznávající židovskou víru, dále protestanté a osoby považované za čarodějnice. Portugalská inkvizice rozpoutala podobný teror jako inkvizice španělská. Řada Židů odešla do Itálie.

2.7.3. Itálie

V Itálii, kde se ve 14. století zrodilo renesanční kulturní hnutí, které oživilo studium jazyků, vědy, filozofie, umění či poezie a která byla v protikladu se středověkými hodnotami, je na první pohled těžké hledat těžkopádné středověké pověry o čarodějnicích. Nicméně oživení znalosti antické literatury sebou zároveň přineslo obnovení antických znalostí z oboru magie. To pak přispělo k posílení čarodějnických představ. Impulsem k masovému pronásledování čarodějnic byla bula papeže Inocence III. z roku 1484. B.Šindelář poukazuje na fakt, že hlavní aktivita papežů a inkvizitorů byla zaměřena na italský sever. Důvod je možný ten, že v okolí italského severu sílilo reformační hnutí německé či švýcarské. Úspěchy reformačního hnutí v Evropě lze považovat za důležitý impuls pro posílení inkvizičních úsilí. Roku 1555 se stal novým papežem Jan Pavel IV. Tento nový papež situaci s čarodějnickými procesy výrazně zostřil. K čarodějnickým procesům přispívala také soudobá teologicko-právní literatura. Hon na čarodějnice si v Itálii vyžádal nemálo obětí.

2.7.4. Hon na čarodějnice v Německu

Do úvodu této kapitoly se hodí příznačná citace B. Šindeláře: „Zemí, jež byla nejhůře poznamenána honem na čarodějnice, byla v Evropě Svatá říše římská národa německého, jak se plným jménem nazývala od sklonku 15. století za vlády císaře Fridricha III.“³⁵ Německý čarodějnický teror byl rozpoután ve druhé polovině 16. století.

³⁵ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 143.

Každé římskoněmecké území mělo své zákony a své zemské právo. Středověké německé právo ukládalo za čarodějnictví trest smrti. V 16. století také v Německu platil hrdelní řád císaře Karla V. (*Constitutio criminalis Carolina*) vydaný roku 1532. Tento zákon se nestal plnohodnotným právním aktem, ale byl využíván spíše jako pomocný právní akt. Vliv Karoliny se nicméně rozšířil v mnoha evropských zemích. V tomto řádu stály za přečiny z čarodějnictví i mírnější tresty. Trest upálením měl být vykonán pouze v případě, že dotyčný svými kouzly někomu uškodil. Naopak, pokud dotyčný nikomu a ničemu neublížil, měl na něm být vykonán trest mírnější. Během 16. století narůstaly v Německu procesy s čarodějnicemi i jejich oběťmi. B. Šindelář poukazuje na skutečnost, že počet obětí čarodějnických procesů v Německu vzrostl v období, kdy se protireformace ocitla v ostrém konfliktu s tehdy již etablovanou reformací, které se podařilo obrátit pro svou víru velkou část věřících. Obě církve se snažily oslabit vliv druhé církve. Podobně si počínala i katolická vrchnost. K masovému honu na čarodějnice došlo na území katolického Německa nejvíce v duchovních knížectvích – Bamberku a Würzburgu. K masovému pronásledování čarodějnic došlo ke konci 16. a v průběhu 17. století i v alpských zemích, např. v Tyrolsku, Salzburku či Štýrsku. Z velkých německých protestantských teritoriích razilo hony na čarodějnice nejvíce Braniborsko a Sasko. Ve švýcarských kantonech vylo všeobecně vzato odsouzeno k trestu smrti poměrně málo osob. Na habsburském území se zákonná nařízení ohledně čarodějnictví udržela hluboko do 18. století. Dle B. Šindeláře skončily procesy s čarodějnicemi dříve na protestantských územích. Poslední rozsudek smrti byl zde vydán v roce 1782, ale od konce 17. století začínají být rozsudky smrti nahrazovány mírnějšími tresty.

2.7.5. Francie

Ve Francii se začaly čarodějnické procesy stávat častou skutečností od 14. století, docházelo k nim zejména na jihu země. V této době sílilo kacířské hnutí. Od začátku 15. století jejich počet rapidně vzrostl. O etapě od 16. století je možno mluvit jako o etapě honu na čarodějnice. Zejména za Jindřicha IV. a jeho nástupců došlo k masovému honu na lidi. Od druhé poloviny 17. století počet procesů s čarodějnicemi začíná pozvolna klesat. Nejvíce ze všech tříd francouzské společnosti byla čarodějnickými procesy postížena rodící se buržoazie. Ta také nejvíce usilovala o zastavení tohoto pronásledování. Francouzské měšťanstvo získalo časem spojence i u části úřednické šlechty. Zrušení čarodějnických procesů byl nakloněn i francouzský parlament a francouzský král Ludvík XIV. Z francouzské soudní praxe mizely

čarodějnické procesy během 18. století. Trvalo však ještě dlouhou dobu, dokud nevytizely i z povědomí lidí a dokud lidé přestali věřit na existenci čarodějnic vůbec.

2.7.6. Nizozemí

Do 15. století je možno se setkat jen s ojedinělými případy čarodějnictví. Tyto případy řešily světské soudy většinou mírně. K prvnímu rozsudku trestu smrti upálením zde došlo roku 1472. V průběhu 16. století se začaly tresty za čarodějnictví postupně zvyšovat a zhoršovat, ale ještě převládaly postihy typu vypovězení ze země či peněžité pokuta. Počet čarodějnických procesů se v Nizozemí zvýšil zejména pod vlivem nového hrdelního řádu, který vydal španělský král Filip II. v roce 1570. Po té došlo k vyhlášení nezávislosti Nizozemských spojených provincií. Nizozemí bylo tvořeno sedmnácti nizozemskými provinciemi. Jižní provincie zůstaly pod španělskou nadvládou. Zvýšený zájem o čarodějnické procesy zde byl v dobách politického snažení o nadvládu či nezávislost. Velký hon na čarodějnice byl tak například rozpoután na podzim roku 1613 v provincii Limburg v městě Roermond. Provincie Limburg byla součástí Španělského Nizozemí, a tedy zůstala katolickým územím. Přitom se snažila o připojení k nezávislé Nizozemské provincii, jež dosáhla až v roce 1648. Do jednoho měsíce zde skončilo na hranici 64 osob obviněných z čarodějnictví.

2.7.7. Anglie

Pronásledování čarodějnictví na britských ostrovech mělo trochu odlišný charakter. Pověry o čarodějnicích, jejich sabatech, škůdcovství, uzavírání spolku s ďáblem, bujely na britských ostrovech naprosto stejně jako na kontinentální Evropě. Rozsudky pro čarodějnictví tu ale nebyly časté. Většina obvinění z čarodějnictví končila v Anglii mírnějšími tresty. Pronásledování čarodějnic dosáhlo největších rozměrů za vlády královny Alžběty I. B.Šindelář píše: „Procesy s čarodějnicemi ve službách špiček feudální třídy mohly pomoci uměle vyvolaného hororu přispívat ke stabilizaci vnitřních poměrů a posilovat tak zároveň

pozice tudorovského absolutismu.³⁶ To vypovídá o tom, že zákony vydávané panovníky proti čarodějnictví měly převážně politický charakter a funkci.

Celkový počet osob odsouzených z čarodějnictví a následně popravených, nepřesahoval v Anglii jeden tisíc lidí. Zatímco byly osvobozující rozsudky v Evropě výjimkou, v Anglii byla výjimkou poprava odsouzeného z čarodějnictví. Důvody, proč tomu tak bylo, spatřuje B. Šindelář v tom, že inkviziční procesní řízení se na půdě Anglie plně neprosadily. A v důsledku toho, nepronikla do anglického práva ani tortura, která na jedné straně nebyla zákonem formálně povolena, ale na straně druhé byla v tamní soudní praxi známá a hojně využívána.

Nejstarší používání tortury je známé v Anglii od 13. století. Tortura byla všeobecně užívaná kvůli doznání obžalovaného, které bylo v inkvizičním procesu nezbytnou složkou. Na rozdíl od toho, podle starého anglického práva doznání nebylo pokládáno za nezbytně nutné. Výslovně zakázána byla tortura v roce 1689, na počátku buržoazní revoluce. Pokud byl obviněný přeci jen obžalován a odsouzen z čarodějnictví, byla poprava provedena většinou pověšením. V roce 1736 bylo ve Velké Británii, na základě usnesení parlamentu, zrušeno soudní pronásledování čarodějnic. Bohužel, stejně jako na kontinentální Evropě, se tradice o čarodějnicích udržovala nadále a za oběť nelegální lidové justice padla ještě řada lidí.

2.7.8. Skotsko a Irsko

Pronásledování čarodějnictví ve Skotsku vzrostlo od konce 16. století. Podobně jako v Anglii i zde byly časté skupiny spiklenců, kteří se pomocí magických praktik pokoušeli odstranit panovníka. Nejhorší a nejkrutější procesy se odehrály ve druhé polovině 17. století. K poslední popravě čarodějnice zde došlo v roce 1722.

³⁶ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 89.

Irsko od konce 12. století patřilo pod anglickou nadvládu. V Irsku byly lidové představy o čarodějnicích a jiných nadpřirozených jevech hojně tradovány. B. Šindelář píše: „Irské pověrečné lidové představy byly bohaté a pestré. Patřila sem kromě jiného starobylá úcta k vlkům, a s tím spojená víra ve schopnost lidí proměňovat se ve vlky (lykantropie).“³⁷ Ovšem přes tyto značné představy existuje o masovém pronásledování čarodějnic v Irsku jen málo záznamů. Na druhé straně zákony, které trestaly čarodějnictví, zůstaly v Irsku ve formální platnosti až do roku 1721. Tímto se Irsko ocitlo na seznamu evropských zemích, kde byly tresty za čarodějnictví zrušeny nejpozději. Poslední známý případ nelegální popravы ženy označené za čarodějnici se zde odehrál v roce 1895. Opět tu sehrála roli lidská hloupost a setrvávání v pověrečných představách.

2.7.9. Skandinávie

Od 16. století byly země Dánsko a Švédsko pod značným vlivem reformace, konkrétněji luterství. Tento fakt měl určitý vliv na vývoj čarodějnických procesů, zejména jejich průběhu, rozměru a intenzity.

Ze skandinávských zemí bylo pronásledování čarodějnictví nejvíce zastoupeno ve Švédsku. Ve Švédsku se čarodějnické procesy začaly rozmáhat až ke konci třicetileté války. Do té doby se téměř nekonaly. Zákon proti čarodějnictví zde byl vydán roku 1618, ovšem opatření, která se týkala důkazů viny, se od jiných evropských zemí výrazně lišila. Například, pokud se za obviněného postavilo 12 hodnověrných svědků, byl obviněný zbaven viny a propuštěn na svobodu. Nejhorší popravы se udály v srpnu roku 1669 ve švédské provincii Dalarna. Byly zde mimo jiné bičovány a upalovány i děti. Ke zrušení trestu smrti za čarodějnictví a definitivnímu konci pronásledování čarodějnic došlo až v roce 1779.

Ve Finsku, které bylo součástí dánského království, byl trest smrti za čarodějnictví zaveden až v roce 1734 a v roce 1779 zrušen.

³⁷ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 98.

V Dánsku byly v období raného a vrcholného středověku soudní procesy s čarodějnicemi ojedinělé. Jejich počet vzrostl až v průběhu 16. století. V dějinném pozadí zvýšených procesů stojí například rozpad kalkatské unie (od r. 1397-1523), či prosazení luterské reformace.

Severskou zemí, která byla čarodějnickými procesy ovlivněna nejméně bylo Norsko. Dle B. Šindeláře bylo v období velkého honu na čarodějnice, tj. v 16. a v 17. století, popraveno zhruba 25 osob. Čarodějnické procesy zde definitivně skončily po roce 1680.

Právní konec čarodějnických procesů ve Skandinávii, stejně jako v ostatních státech Evropy, ještě neznamenal, že by lidé přestali věřit na čarodějnice a jejich moc. Lidové představy o čarodějnicích zde bujely až do 19. století.

2.8. Čarodějnictví v USA aneb čarodějky ze Salemu

Čarodějnictví v Nové Anglii se objevuje zhruba od poloviny 17. století. Nová Anglie byla v této době kolonizována anglickým královstvím. Fenomén čarodějnictví se zde objevil především díky přistěhovaleckým puritánům z Anglie. Případy lidí odsouzených z čarodějnictví byly ojedinělé až na výjimku, kterou byla vesnice Salem v kolonii Massachusetts. Calvinističtí puritánští kazatelé zde strašili místní obyvatele přicházejícím satanášem. Namlouvali lidem, že ďábel chce rozvrátit místní vesnici, chce způsobit škody na majetku, zdraví, chce lidi uvrhnout do zoufalství, atd. Je třeba říci, že pronásledování čarodějnic v kolonii Massachusetts bylo dílem zejména vzdělaných duchovních, kteří svými vědomostmi značně přesahovali tamější obyvatelstvo. K obžalování a odsouzení mnoha nevinných osob zde přispěly také děti, které byly z části zmanipulované fanatickým puritánským duchovenstvem, a pro které byl hon na čarodějnice jistou hrou. Ojedinělé případy odsouzení za čarodějnictví s následným rozsudkem smrti se staly například v kolonii Connecticut či Maryland.

Roku 1693 nařídil guvernér kolonie Massachuttes propustit všechny obžalované z čarodějnictví na svobodu a zároveň zajistil lidem, kteří uprchli před strachem z pronásledování, volný návrat zpět. Tím přestal hon na čarodějnice v kolonii Massachuttes, jemuž padlo za oběť nejvíce nevinných lidí ze všech kolonií. V povědomí lidí však pověry o

čarodějnicích přerávaly, mnoho lidí si na tuto myšlenku zvyklo a považovali ji za samozřejmou, avšak tresty smrti se již vykonávat nesměly. Co se týče počtu upálených ve srovnání s evropskými zeměmi, říká B. Šindelář: „Ve srovnání s Anglií, Skotskem a jinými zeměmi na evropském kontinentě, nebyly procesy s čarodějnicemi na severoamerické půdě právě častým jevem.“³⁸

2.9. Současný postoj církve k inkvizičním procesům

K tématu inkvizičních pochybení svolal v říjnu roku 1998 papež Jan Pavel II. konferenci, kde její účastníci zavrhli inkviziční praktiky a označili je jako perverzní pokřivení křesťanského poselství, které je ve své autentické podobě nenásilné.

V roce 2000 se papež Jan Pavel II. omluvil za hříchy, které římská katolická církev a křesťané spáchali během staletí svých dějin, a to ve jménu své víry, aby byly chráněny ortodoxní doktrína. Tato omluva se týkala nehumánního inkvizičního zacházení. Mimo to projevil papež také lítost nad spáchanými útoky proti svobodě náboženského přesvědčení, dodržování lidských práv a důstojnosti člověka nebo rozněcování protižidovské nenávisti. Jan Pavel II. se zde také zmínil o netoleranci a násilí vůči lidem jiného přesvědčení.

Je chvályhodné, že tato prosba za odpuštění nebyla v církevní historii první. Papež Hadrián VI. již v roce 1522 přiznal spoluvinu papežství na vzniku reformace. Pavel VI. zase při dohodě s ortodoxním patriarchou Athenagorem v roce 1965, vzájemně sňali klatbu z doby počátku rozkolu východní a západní církve.

2.10. Čarodějnické kultury dnes

V dnešní době se zdá být čarodějnický mýtus překonaný, přesto dodnes existují po celém světě novodobé čarodějnické kultury. V souvislosti s nimi je možno mluvit o neopohanských náboženstvích. Výraz pohan je z latinského *paganus*- venkovan. Tohoto výrazu užívali Římané pro lid, mimo Židů, kteří se zejména po roce 313 nestali Křesťany. Týkalo se to většinou venkovského obyvatelstva, které si chtělo udržet své tradiční kultury. Novopohanství

³⁸ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 110.

jsou směry, které se výslovně vracejí ke starým kultům. Patří sem kultury antických náboženství, tradice keltská, germánská, slovanská, ale patří sem ještě i starší tradice, například šamanismus, kult božské Matky, atd. Neopohané považují čarodějnictví za nejstarší pranáboženství.

Neopohanství většinou uctívá bohyni (Velá bohyně, Bohyně plodnosti), boha (Rohatý bůh, bůh lovu) nebo obojí. Uplatňuje se zde magie, ale magie bílá, která slouží k prospěchu druhých. Většina zasvěcených používá zařikávadla. Nejvyšší zákon čarodějnické magie zní: Dělej, co chceš, pokud to nikomu neškodí. Neopohanství nenavazuje na křesťanství ani na víru v ďábla. Hlavními znaky neopohanských náboženství jsou dále: soužití s přírodními zákony, živočichy i rostlinami. Čarodějnické spolky využívají práce s energií.

Existují také jednotlivé osoby- čarodějnice, které nabízejí své služby za odměnu. Odměnou mohou být dary či peníze. Jedná se zejména o následující služby: interpretace budoucnosti z rukou, z karet, křišťálové koule či jiných pomůcek, číselná loterie, bylinkářství, drobné magické úkony jako zařikávání, přivolání lásky žádoucího partnera, apod. Existují také okultní čarodějnická společenství, kde jsou ženy podřízeny mužům-mágům.

Germánské náboženské tradice dnes žijí především v podobě odinismu. Hlavní božstvo je zde Odin, zvaný také Woden, Wota. Přívrženci severského germánského náboženství se nazývají Asanatru, dle božstva z rodu Asu, nebo Vanatru, dle hlavního božstva z rodu Vanu. Tyto náboženské organizace působí v Německu, ve skandinávských zemích, ale také v USA.

V anglicky mluvících zemích se neopohanství odvíjí od tradice keltské. V současnosti existuje několik druidských řádů, které se snaží uchovat zbytky keltského folklóru. Jedním z čarodějnických hnutí je Wicca. Toto hnutí uctívá bohyni Matku země. Další čarodějnickou organizací je Cymri wicca, která má svůj původ v USA. Toto hnutí uznává tradiční Bohyni, dále Rohatého boha a Dítě Světla.

V Čechách je možno nalézt Bratrstvo Keltů. Ti se zabývají keltským náboženským životem (neodruidismus). Opírají se o keltský kalendář svátků. Veřejnost se s tímto hnutím může setkat na přednáškách, besedách, při prezentacích knih, či na koncertech. V Čechách je možno nalézt také Wicca čarodějnické hnutí, Pohanská srdce (severské nepohanské náboženství), Rodná víra (staroslovanská pohanská organizace).

Ke slovanským pohanským organizacím patří např. Rodná víra, v Srbsku Slovanský kruh, v Polsku hnutí Odala, či Náboženská společnost slovanského náboženství. Na Slovensku existuje organizace Perunuv kruh, či občanské sdružení Priestor. V Rusku existují slovanské náboženské komunity sdružené pod názvem Dom Svaroga, Kolada Vjaticej, Perunovo následuje, či Rodolujbie.

Příkladem antického předkřesťanského náboženství je Ordo Templi Orientis (Řád východního chrámu), v jejichž gnostické mši se mimo jiné uctívají i egyptští bohové.

Ivo Štampach ve svém článku o dnešních novopohanských kultech, který vyšel v časopise Dingir, 18. března roku 2002, zaujímá následující stanovisko. „Při bližším zkoumání historických faktů však dojdeme k tomu, že souběžně s vítězstvím křesťanství se v kultuře projevují i původní náboženství. Křesťanství samo přiznaně či nepřiznaně pracovalo s pohanskou látkou zvláště při utváření své teologie a liturgie. Pro některé vzdělance bylo toto dědictví mimořádně důležité a křesťanství bylo jen povinným námětem. Mezi prostým obyvatelstvem žila tato tradice v pohádkách a jiných projevech lidové slovesnosti, ve zvycích a zřejmě také v lidovém čarodějnictví. Za příznivých podmínek předkřesťanské motivy ožívají a vystupují na povrch.“

2.11. Čarodějnictví v literatuře a umění

Inkvizice se stala tématem v umění, literatuře a později i filmu. Středověká lidová i církevní literatura rovněž podporovala pověry o čarodějnických rejích, a tím ovlivňovala ve společnosti představu o čarodějnicích a démonech. Čarodějnictví se stalo hlavním námětem traktátů lidově pojednávajících o vytvoření čarodějnických sekt, které se pod ďáblovým vedením spojili s kacíři, a připravují se k útoku na církve a na Boha, toužíce nastolit ďáblovu nadvládu nad celým světem. Na jedné straně byla vydávána literatura proti čarodějnický zaměřená, posilující pověrečné představy lidí, a na druhé straně byli autoři, kteří svými díly tyto pověry zavrhovali, a zároveň s tím se stavěli proti vládnoucímu postavení církve.

Proti čarodějnickým procesům svými díly vystupovali:

Renesanční spisovatel **Miguel de Cervantes Saavedra**- novela *Rozhovor Scipiona a Berganzy*. V této novele líčí autor s humorem řadu dobových představ o čarodějnicích.

Španělský dramatik **Luis Velez de Guevara** (1570- 1644), proslul svou satirou *Kulhavý ďábel* (*El Diablo cojuelo*) z roku 1641. Jeho satira se stala podkladem světoznámého románu francouzského spisovatele Alaina Reného Lasage, vydaného v roce 1707 pod stejnojmenným titulem.

Španělský malíř **Francisco Goya**- v letech 1793-1796 pracoval na svých obrazech *Los Caprichos*. Na zákrok inkvizice byla řada jeho děl stažena, neboť sbírky byly zaměřeny proti pověrám a proti inkvizici. Znamé jsou také Goyovy černé obrazy ze sbírky Letohrádek hluchého (*Quinta del sordo*).

Italský spisovatel **Giovanni Boccaccio** (1313-1375) reagoval na problematiku čarodějnictví humorným způsobem ve svém díle *Dekameron*.

Znamý italský novelista z 16.století **Matteo Bandello** (1485-1561) se v několika svých novelách věnuje magickým otázkám.

Jedním z nejvýznačnějších odpůrců honu na čarodějnice byl lékař pocházející z Nizozemí **Jan Weyer** (1515-1588)- napsal roku 1562 knihu *O šalbách démonů* (*De praestigiis daemonum*), v níž zavrhuje dobové představy svých současníků.

Angličan **Reginald Scott** (1538-1599). Ve svém díle vydaném v roce 1584 pod názvem *Odhalení čarodějnictví* (*The Discovery of Witchcraft*) . Toto dílo platilo za uznávanou dobovou encyklopedii, v níž byly zpracovány informace o čarodějnictví, magii, alchymii či astrologii.

Německý jezuita **Fridrich Spee von Langenfeld** (1591-1635) napsal dílo, jež vyšlo roku 1631 *Opatrnost při obvinění, neboli o procesech proti čarodějnictví* (*Cautio criminalis, seu de processibus contra sagas*). Autor se v díle snaží odhalit pravé pozadí procesů s čarodějnicemi.

Pro čarodějnické představy podporovali:

Skotský král **Jakub I** (1601-1625), který nastoupil na anglický trůn. Ve svém díle *Démonologie* (*Daemonology*), které vyšlo roku 1597, podpořil snahy lovců čarodějnic.

Francouzský myslitel a právník **Jean Bodin** (1530-1596) se ve svém spise *Démonomanie čarodějnic* (*La demonomanie des sorciers*), které vyšlo roku 1580 postavil za pronásledování a trestání čarodějnic.

Právník **Nicolas Remy** (1530-1612), v roce 1595 vydal své dílo **Tři knihy o službě ďáblu** (*Daemonolatriae libri tres*).

Jezuita **Martin Antonio Delrio** (1551-1608) napsal dílo vydané roku 1599 *Vyšetřování o magii* (*Disquisitiones magicae*), které se stalo pro katolické i protestantské soudce jednou z nejpoužívanějších inkvizičních příruček.

Čarodějnické náměty v současném umění:

Artur Miller inspirován salemskými událostmi, které se odehrály v kolonii Massachusetts, zachytil ve své hře zvané **The Crucible** (Čarodějky ze Salemu) z roku 1953, podle které v roce 1956 natočil stejnojmenný film francouzský režisér Raymond Rouleau.

Goyovy přízraky (*Goya's Ghosts*) je španělský film z roku 2006, natočený podle scénáře Miloše Formana a Jean-Claude Carrière ve Španělsku v roce 2005. Film líčí dějinné události Španělska v 18. století, vypovídá o moci církevní inkvizice a katolické církve.

Legenda o Velkém inkvizitorovi z románu **F.M. Dostojevského**. Bratři Karamazovi líčí, jak se ve španělské Seville zjevil Kristus a konal zázraky. Kardinál, velký inkvizitor, jej však dá zatknout a uvěznit, aby „nevzal lidem svobody.“

Edgar Allan Poe v povídce *Jáma a kyvadlo*

Kladivo na čarodějnice – český film natočený v roce 1969 na motivy stejnojmenné knihy Václava Kaplického. Tento film režiséra **Otakara Vávry** natočený podle skutečných událostí, vypráví o inkvizičních procesech ve Velkých Losinách a v Šumperku v 17. století.

Námět inkvizičního teroru se objevuje i ve **Voltaire**ově satirické filozofické povídce – **Candide**. Děj knihy se odehrává ve Francii v 18. století. Hlavní hrdina Candide se s filozofem Panglosem dostávají do Lisabonu, které je postiženo zemětřesením a posléze zatopeno. Mudrci obviní z tohoto neštěstí kacíře.

Závěr

Čarodějnické procesy byly v jednotlivých zemích rušeny individuálně. Římská inkvizice byla zrušena v roce 1908. Na většině evropských území se poslední inkviziční rozsudky smrti datují do 18. století. Přesto náboženská netolerance, spolu s pověrami a vírou v čarodějnice, zůstávala a mnohde zůstává přežitkem v myšlení lidí až do současnosti.

B. Šindelář podává následující statistiku: „Hrubým odhadem byl v Evropě mezi léty 1575 – 1700 popraven 1 milión obyvatel. Z toho na protestantské soudece připadá 25 – 30% všech

obětí.“³⁹ Je zajímavé, že na evropském východě, především v zemích s dominujícím pravoslavným vyznáním, byly procesy s čarodějnicemi ojedinělou záležitostí.

Čarodějnické procesy měly i své odpůrce, a to jak na katolické, tak na protestantské straně. Bylo nemálo lidí, i kněží, kteří vystupovali proti inkvizici a procesy s čarodějnicemi a pověry o nich považovali za nesmysly. Tito lidé však církev mnohdy pronásledovala a krutě trestala, neboť neuznávání kouzel prováděných čarodějnicemi, popírání démonů a jiných nečistých sil bylo považováno za kacířství. Autoři *Kladiva na čarodějnice* píše, že nevěřit v činnost čarodějnic je velké kacířství.

Je dobré si v závěru práce položit otázky: Čím se vlastně církev provinila. A jakým způsobem se z toho může poučit, aby až se ocitne v příští kritické době či události, se vyvarovala stejných či podobných chyb. Na první otázku je možné si odpovědět následovně: Církev, která pronásledovala čarodějnice ve skutečnosti vštěpovala věřícím křesťanům nelidský a ponížený vztah k ženě, zvrhlý vztah k lidskému utrpení, nesmyslné předsudky a pověry, necitelnost, krutost, všeobecné podezřívání a nedůvěru. Inkviziční církevní představitelé, ježto vykonávali svou povinnost na základě svého nejčistšího svědomí, a vedeni představiteli římskokatolické církve, zpochybnily hlavní zásady křesťanské nauky, a to zejména: lásku k bližnímu a učení o nekonečném milosrdenství Božím. Nedodržovaly se takto nejenom ušlechtilé zásady křesťanského učení o soužití, jak jsou formulovány v kázání Ježíše Krista na hoře, nýbrž i řada příkazů a ustanovení z Desatera božích přikázání, které mají být aplikovatelné na řád každodenního života, které čteme v Lv 19. Jakým způsobem se z toho církev může do budoucna poučit (či už se poučila) závisí především na jejich autoritách a představitelích. Do jaké míry bude jejich křesťanská láska k bližním a tolerance zakotvena v jejich srdcích a činech, do té míry bude Římskokatolická církev, stejně tak jako církev protestantské, plnit své poslání, pro které byla ustanovena. Na úplný závěr připojuji citát bývalého papeže Jana Pavla, který přednesl jako poselství na Světový den míru.

„Tváří v tvář nádheře toho bez úsilí získaného daru, kterým je zjevení se Boha v Kristu, jak pokorně a rozvážně náleží naslouchat hlasu svědomí! Jak velmi je potřebné nedůvěřovat omezenému světlu vlastního poznání, s jakým odhodláním je třeba se učit a jak zdrženlivě hanět! Jedním z pokušení, které se vrací ve všech dobách rovněž mezi křesťany, je považovat sebe za studnici pravdy...Avšak známkou člověka žijícího v pravdě je pokorně milovat. Tak

³⁹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. a 17. stol.*. Praha : Svoboda, 1986. s. 15.

nás poučuje slovo Boží: pravda je činěna v lásce...všichni jsou povinni šetřit svědomí každého člověka a ne usilovat o vnucování vlastní pravdy nikým, to však neruší právo vyznávat ji bez pohrdání nikým, kdo smýšlí odlišně. Upírat osobnosti úplnou svobodu svědomí a zvláště svobodou hledat pravdu nebo činit pokusy vnutit určitý zvláštní způsob chápání pravdy, je v rozporu s jejím nejzákladnějším právem...“

Seznam použité literatury:

Bible, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost: Praha 1996, ISBN 80-85810-11-5.

Slovníky a encyklopedie:

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Česká biblická společnost: Praha 1992. ISBN 80-900881-1-2.

DUFOUR, Xaver Leon. *Slovník biblické teologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN:8020011277.

Encyklopedie Larousse. Praha: Albatros, 1993. ISBN 80-00-00392-9

PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. Praha: Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-796-0

Slovník -Judaismus, Křesťanství, Islám. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0440-6.

ŠENKOVÁ, Silva. Latinsko- český, česko- latinský slovník. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. ISBN: 80-7182-144-6.

Komentáře:

ORTKEMPER, Franz-Josef. *Malý stuttgartský komentář NZ. List Korintským*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

SOUČEK, Josef B. *Začátky a základy křesťanského náboženství, část pátá: Výklad NZ díl čtvrtý: První epištola Pavlova Korintským*. Praha: Kalich, 1940.

Výklady ke SZ- Exodus. Praha: Kalich 1991.

Starý Zákon, Překlad s výkladem, Druhá a třetí kniha Mojžišova. Praha: Kalich, 1975.

Cizojazyčné komentáře:

GLEN, Stanly J. *Pastoral problems in first Corinthians*. Philadelphia: Westminster Press, 1964.

MORRIS, Leon. *Tyndale- New Testament commentaries*. Leicester, England: Wm.B.Eerdmans publishing company, 1987.

HAYS, R. B. *Interpretation A Bible commentary of Teaching and Preaching, 1 Corinthians*, Louisville, Kentucky: John Knox Press, 1997.

BARCLAY, W. *The Daily Study Bible Series, The letters to the Corinthians*. Pennsylvania: Westminster Press Philadelphia, 1975.

ORR, William F. WALTER, James A. *The Anchor Bible, 1 Corinthians*. New York: Doubleday and Company, 1976.

ROBERTSON, A. PLUMMER, A. *The International Critical Commentary*. Scotland: Edinburgh books, 1914.

Dějinná literatura:

ŠINDELÁŘ, B. *Hon na čarodějnice, západní a střední Evropa v 16.-17.stol*. Praha: Svoboda, 1986.

ŠINDELÁŘ, B. *Čarodějnictví a jeho pronásledování u nás do r.1526*. Praha: SPFFBU, 1981.

SPRENGER, Jacob. INSTITORIS, Heinrich. *Kladivo na čarodějnice*. Praha: Levné knihy KMa, 2006. ISBN:8073093618.

GRIGULEVIČ, R. *Dějiny Inkvizice*. Praha: Svoboda, 1973.

RYS, Grzegorz R. *Inkvizice*. Krakov: Mladá fronta, 2001. ISBN:8020410899.

MALÝ, R. *Je dovoleno bránit inkvizici?* Frýdek-Místek: Miachael S.A., Frýdek-Místek, 1992.

SALLMANN, J. M. *Čarodějnice d'ablovy nevěsty*. Praha: Slovart 1994. ISBN:8071451258.

BUDIL, Ivo. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton 1999. ISBN:8072540017.

SADEK, V. PAVLÁT, L., *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1997. ISBN 8085608170.

MALÝ, K. SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918*. Jinočany: H a H, 1993. ISBN:8085467615.

SADEK, Vladimír. *Židé, dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1997. ISBN:8085608170.

KOČÍ, J. *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16.-18. století*. Praha: Horizont, 1973.

RUSSELL, J.B. BROOKS, A. *A History of witchcraft: sourcerers, heretics and pagans*. New York: Thames & Hudson, 2007. ISBN:0500286345.

BIEDERMANN, Hans. *Handlexikon der magischen Künste*. Graz: Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1968. ISBN:3201008516

Časopisy:

Časopis Dingir- Časopis o současné náboženské scéně. 18.března roku 2002. Vydává DINGIR, s.r.o.,ISSN 1212-1371.

Katolický týdeník. Číslo 18/ 2008. Název článku: Svatý otec se za inkvizici omluvil. Vydává Karmelitánské nakladatelství, s.r.o.

Další:

Program:Theofilos

Webové stránky:

www.wikipedie.cz

www.wikipedia.com